

**T.C.  
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**ATASÖZLERİMİZDE SIFAT FİİL KATEGORİSİ**

**Şehri AÇAR ÖZGÜNDÜZ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman: Prof. Dr. Zikri TURAN**

**OCAK - 2022**

**T.C.**  
**SAKARYA ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ATASÖZLERİMİZDE SIFAT FİİL KATEGORİSİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Şehri AÇAR ÖZGÜNDÜZ**

**Enstitü Anabilim Dalı :Türk Dili ve Edebiyatı**  
**Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Dili**

**“Bu tez 14/01/2022 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

<b>JÜRİÜYESİ</b>	<b>KANAATI</b>
Prof. Dr. Zikri TURAN	Başarılı
Doç. Dr. Kaan YILMAZ	Başarılı
Dr.Öğr. Üyesi Çiğdem TOPÇU	Başarılı

## ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

**Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?**

**Evet**

**Hayır**

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğeri bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmaları.)

**Şehri AÇAR ÖZGÜNDÜZ**

**14/01/2022**

## ÖNSÖZ

Geleneksel ve yaygın yaklaşımda sıfat fiil konusu şekle dayalı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Yakın zamanlarda sıfat fiil konusu fonksiyonel bakış açısıyla ele alınmaya başlanmış fakat hala Türk dilinin birçok önemli kaynağının bu yönüyle araştırılması tamamlanamamıştır. Bu bağlamda fonksiyon odaklı çalışmalara katkı sağlaması amacıyla Türk dilinin bütün unsurlarını en güzel örnekleriyle yansıtan atasözlerimiz çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Çalışma Giriş, Sıfat Fiil Kategorisi, Atasözlerimizde Sıfat Fiil Kategorisi ve Sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, çalışmanın önemi, konusu, amacı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın Sıfat Fiil Kategorisi adlı bölümünde, literatürde sıfat fiil konusunu ele alan araştırmacıların görüşleri değerlendirilmiş ve bizim bu konudaki kanaatimiz bildirilmiştir.

Atasözlerimizde Sıfat Fiil Kategorisi bölümünde ise ulaşabildiğimiz derlenmiş atasözleri kitaplarından alınan örneklerle sıfat fiil fonksiyonları ve bu fonksiyonları karşılayan şekiller sınıflandırılmıştır.

Sonuç bölümünde, atasözlerimizde tespit ettiğimiz sıfat fiil fonksiyonları ve şekilleri hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmanın hayata geçirilmesi sürecinde bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım hocam Prof. Dr. Zikri TURAN'a teşekkür ederim.

**Şehri AÇAR ÖZGÜNDÜZ**

**14/01/2022**

# İÇİNDEKİLER

<b>KISALTMALAR</b> .....	<b>v</b>
<b>ÖZET</b> .....	<b>vi</b>
<b>ABSTRACT</b> .....	<b>vii</b>
<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
<b>BÖLÜM 1: SIFAT FİİL KATEGORİSİ</b> .....	<b>4</b>
<b>BÖLÜM 2: ATASÖZLERİMİZDE SIFAT FİİL KATEGORİSİ</b> .....	<b>9</b>
2.1. Fonksiyonlar .....	9
2.1.1. Alışkanlık .....	9
2.1.1.1. Alışkanlık-Diğerlerinden Ayırma.....	11
2.1.1.2. Alışkanlık-Gösterme.....	12
2.1.1.3. Alışkanlık-Rivayet.....	12
2.1.1.4. Alışkanlık-Tenkit.....	13
2.1.1.5. Alışkanlık-Yetkinlik, Yeterlik .....	14
2.1.2. Diğerlerinden Ayırma.....	15
2.1.2.1. Diğerlerinden Ayırma-Alışkanlık.....	17
2.1.2.2. Diğerlerinden Ayırma-İktidar .....	18
2.1.2.3. Diğerlerinden Ayırma-İmkân .....	18
2.1.2.4. Diğerlerinden Ayırma-Karşılaştırma .....	19
2.1.2.5. Diğerlerinden Ayırma-Küçümseme.....	20
2.1.2.6. Diğerlerinden Ayırma-Olgü .....	20
2.1.2.7. Diğerlerinden Ayırma-Sınırlandırma .....	21
2.1.2.8. Diğerlerinden Ayırma-Tenkit .....	21
2.1.2.9. Diğerlerinden Ayırma-Yetkinlik, Yeterlik .....	22
2.1.3. Gönderme, Atıf.....	23
2.1.3.1. Gönderme, Atıf-İhtar .....	24
2.1.3.2. Gönderme, Atıf-Küçümseme.....	24
2.1.3.3. Gönderme, Atıf-Tenkit .....	25
2.1.3.4. Gönderme, Atıf-Yakınma .....	25
2.1.3.5. Gönderme, Atıf-Yetkinlik .....	25
2.1.4. Gösterme.....	26

2.1.4.1. Gösterme-Alışkanlık.....	26
2.1.4.2. Gösterme-Benzetme .....	27
2.1.4.3. Gösterme-İhtar .....	27
2.1.4.4. Gösterme-İhtimal/İmkân.....	27
2.1.4.5. Gösterme-İma .....	27
2.1.4.6. Gösterme-Küçümseme .....	27
2.1.4.7. Gösterme-Olgü .....	28
2.1.4.8. Gösterme-Sorgu .....	28
2.1.4.9. Gösterme-Tahmin .....	28
2.1.4.10. Gösterme-Tereddüt.....	28
2.1.4.11. Gösterme-Yetkinlik .....	28
2.1.5. İhtimal.....	29
2.1.5.1. İhtimal-Dikkat Çekme .....	29
2.1.5.2. İhtimal-Endişe.....	30
2.1.5.3. İhtimal-Gereklik .....	30
2.1.5.4. İhtimal-İhtar .....	30
2.1.5.5. İhtimal-İktidar .....	30
2.1.5.6. İhtimal-İmkân .....	31
2.1.5.7. İhtimal-Küçümseme .....	31
2.1.5.8. İhtimal-Tercih .....	32
2.1.5.9. İhtimal-Yetkinlik, Yeterlik .....	32
2.1.6. İstek .....	32
2.1.6.1. İstek-Emir .....	32
2.1.6.2. İstek-İstek/Gereklik .....	40
2.1.6.3. İstek-İstek .....	43
2.1.7. Rivayet.....	47
2.1.7.1. Rivayet-Alay.....	47
2.1.7.2. Rivayet-Alışkanlık.....	48
2.1.7.3. Rivayet- Benzetme.....	48
2.1.7.4. Rivayet-İhtar .....	48
2.1.7.5. Rivayet-İmkân .....	49
2.1.7.6. Rivayet-Karşılaştırma.....	49

2.1.7.7. Rivayet- Küçümseme.....	49
2.1.7.8. Rivayet- Olgu.....	50
2.1.7.9. Rivayet-Sınırlama .....	50
2.1.7.10. Rivayet-Tahmin .....	51
2.1.7.11. Rivayet-Tenkit .....	51
2.1.7.12. Rivayet-Umut .....	51
2.1.7.13. Rivayet-Yetkinlik, Yeterlik .....	51
2.1.8. Tahmin.....	52
2.1.8.1. Tahmin/Alışkanlık .....	53
2.1.8.2. Tahmin-Beklenti/Umut.....	53
2.1.8.3. Tahmin-Endişe.....	53
2.1.8.4. Tahmin/İhtar .....	53
2.1.8.5. Tahmin/İhtimal .....	53
2.1.8.6. Tahmin-Sınırlama .....	54
2.1.8.7. Tahmin-Tedbir .....	54
2.1.8.8. Tahmin-Yeterlilik .....	54
2.1.9. Tasvir.....	54
2.1.10. Varsayım.....	56
2.1.10.1. Varsayım-Küçümseme .....	56
2.1.11. Yöntem-Usul .....	56
2.1.11.1. Yöntem-Usul/Küçümseme .....	57
2.1.12. Yetkinlik, Yeterlik .....	57
2.1.12.1. Yetkinlik, Yeterlik-Alışkanlık .....	61
2.1.12.2. Yetkinlik, Yeterlik-Benzetme.....	61
2.1.12.3. Yetkinlik, Yeterlik-Diğerlerinden Ayırma .....	61
2.1.12.4. Yetkinlik, Yeterlik- Elverişlilik/İmkân.....	62
2.1.12.5. Yetkinlik, Yeterlik-İktidar .....	63
2.1.12.6. Yetkinlik, Yeterlik-İhtimal .....	63
2.1.12.7. Yetkinlik, Yeterlik-İmkân .....	63
2.1.12.8. Yetkinlik, Yeterlik-İstidat.....	64
2.1.12.9. Yetkinlik, Yeterlik-Liyakat .....	64
2.1.12.10. Yetkinlik, Yeterlik-Tasvir.....	65

2.1.12.11. Yetkinlik, Yeterlik-Vazife .....	65
2.2. Sıfat Fiillerde Şekiller.....	65
2.2.1. -Ø.....	65
2.2.2. -AlAk.....	66
2.2.3. -DI.....	66
2.2.4. -DIK.....	67
2.2.5. -gAç.....	68
2.2.6. -GAn.....	68
2.2.7. -gIn.....	68
2.2.8. -(A/I)r.....	68
2.2.9. -(I)k.....	69
2.2.10. -(I)yor.....	70
2.2.11. -KIn.....	71
2.2.12. -mA.....	71
2.2.13. -mİş.....	71
2.2.14. -sA.....	73
2.2.15. -U.....	73
2.2.16. -(y)A.....	73
2.2.17. -(y)AcAK.....	74
2.2.18. -(y)AlI.....	76
2.2.19. -(y)An.....	76
2.2.20. -(y)IcI.....	78
2.2.21. -z.....	78
2.3. Sıfat Fiil Örnek Tahliller .....	79
<b>SONUÇ .....</b>	<b>83</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>85</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>88</b>



## KISALTMALAR

- ADS** : Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü
- DBA** : Sözü'nün Özü'nden Dü'nden Bugüne Atasözleri
- STA** : Sınıflandırılmış Türk Atasözleri
- TDOAS** : Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü
- Bk.** : Bakınız
- İşaretler**
- : Fiile bağlanmayı, fiil kategorisini gösterir.
- ( ) : Bir sesin ya da şeklin varlığının şartlara bağlı, ihtiyari olduğunu gösterir.
- + : İsme bağlanmayı, isim kategorisini gösterir.
- Ø : Bir gramer unsurunun, telaffuz edilmeyen ancak fonksiyonu korunan şeklini temsil eder

## ÖZET

**Başlık:** Atasözlerimizde Sıfat Fiil Kategorisi

**Yazar:** Şehri AÇAR ÖZGÜNDÜZ

**Danışman:** Prof. Dr. Zikri TURAN

**Kabul Tarihi:** 14.01.2022

**Sayfa Sayısı:** vii (ön kısım) + 88 (tez)

Türk dilinin kurallarını güçlü bir şekilde temsil etmesi bakımından atasözlerimiz, dil bilgisi ile ilgili birçok meselenin aydınlatılmasına katkı sağlar. Sıfat fiiller açısından da atasözlerimiz, Türk dilinin en güzel ve en manalı örneklerini sunar. Bu sebeple, sıfat fiil konusunu işlevsel olarak atasözlerimizdeki sıfat fiillerden hareketle incelemeye karar verdik.

Sıfat fiilleri, derlenmiş atasözleri çalışmalarını referans alarak çalışmamıza dâhil ettik. Çalışmamız metin bağlamında işlev odaklı olduğu için, sıfat fiil örnekleri mevcut olduğu cümle içinde verilmiştir. Bu suretle sıfat fiillerin fiile verdiği görevler, onların cümle içinde ilişkili olduğu tüm unsurlar dikkate alınarak tespit edilmiştir.

Çalışma; Giriş, Sıfat Fiil Kategorisi, Atasözlerimizde Sıfat Fiil Kategorisi ve Sonuç bölümlerinden oluşmaktadır

Giriş bölümünde çalışmanın önemi, konusu, amacı, yöntemi ayrı başlıklar altında açıklanmış ve atasözleri hakkında kısa bir bilgi verilmiştir.

Sıfat fiil kategorisi bölümünde, sıfat fiil konusuna eğilen araştırmacıların görüşleri özetlendikten sonra bizim bu konudaki görüşlerimiz de ifade edilmiştir.

Üçüncü bölümde, atasözlerimizdeki sıfat fiiller fonksiyonları ve bunları karşılayan şekiller tasnif edilmiştir.

Sonuç bölümünde, atasözlerimizde tespit ettiğimiz sıfat fiil fonksiyonları ve şekilleri hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Atasözleri, Sıfat, Fiil, Fonksiyon, Karşıtlık.

## ABSTRACT

**Title of Thesis:** Adjectival Verb Category in Our Proverbs

**Author of Thesis:** Şehri AÇAR ÖZGÜNDÜZ

**Supervisor:** Prof. Dr. Zikri TURAN

**Accepted Date:** 14.01.2022 **Number of Pages:** vii (pre. text) + 88 (main body)

Our proverbs, in terms of strongly representing the rules of the Turkish language, contribute to illuminating many grammatical issues. In terms of adjectival verbs, our proverbs present the most beautiful and most meaningful examples of the Turkish language. For this reason, we decided to examine the subject of adjectival verbs functionally from the adjectival verbs in our proverbs.

We have included adjectival verbs and compiled proverbs in our study by reference. Since our study is function-oriented in the context of the text, examples of adjectival verbs are given in the sentence in which they are available. In this way, the tasks given by the adjectival verbs to the verb have been determined by considering all the elements they are related to in the sentence.

The study consists of the sections such as Introduction, Adjectival Verb Category, Adjectival Verb Category in Proverbs, and Conclusion.

In the introduction, the importance, subject, purpose and method of the study are explained under separate headings and a brief information about proverbs is given.

In the category of the adjectival verb category, after the opinions of the researchers who focused on the subject of the adjective verb were summarized, our views on this subject were also expressed.

In the third chapter, the adjectival verb functions in our proverbs and the forms corresponding to them are classified.

In the conclusion part, a general evaluation has been made about the adjective verb functions and forms that we have identified in our proverbs.

**Keywords:** Proverbs, Adjectival, Verb, Function, Contrary.

## GİRİŞ

Zengin ve sistemli bir ekleşme kültürü ile şekillenmiş olan Türk dilinin kurallarını belirlerken fiilimsilerin alt unsurlarından biri olan sıfat fiil ekleri, üzerinde en çok durulması gereken konuların başında gelir. Bugüne kadar sıfat fiil ekleri üzerine yapılmış ayrıntılı çalışmaların sayısı pek fazla değildir. Bununla birlikte mevcut çalışmaların pek çoğunda ise sıfat fiil ekleri şekilci bir bakış açısıyla incelenmiştir. Klasik ve yaygın yaklaşımda, sıfat fiillerin eklendiği fiile verdiği görevler dikkate alınmadan, sıfat fiil ekleri, sadece şekil olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple bu ekler çoğunlukla zaman ekiyle, bazen de kip eki ve yapım ekiyle karıştırılmıştır.

Yakın zamanlarda, sıfat fiil konusu yandaş ve yerdaş karşıtlık ışığında sıfat fiil eklerinin cümle yapısı içinde eklendiği fiile verdiği görevlerin alt ve üst kategorilerinin belirlenmesini içeren yeni bir anlayışla ele alınmaya başlanmıştır. Bu yeni bakış açısıyla yapılan çalışmalar şunlardır:

Gösterme Sıfat Fiil Eki (Turan, 2008), Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi (Topçu, 2011), Yûsuf u Zelihâ'da Rivâyet Sıfat Fiil Ekleri (Aydın, 2012), Kutadgu Bilig'de Sıfat Fiil Kategorisi (Takoğlu, 2017), Yûnus Emre'nin Eserlerinde Sıfat Fiil Ekleri (Oğraş, 2018), Orta Türkçe Dönemi Metinlerinde Tahmin Sıfat Fiili (Şerifoğlu, 2019).

### **Çalışmanın Önemi**

Sıfat fiiller, işlevleri bakımından Türkçenin grameri için araştırılması gereken konuların başında gelir. Fakat kaynaklarda sıfat fiil ekleri fonksiyon odaklı olmaktan ziyade şekilci bakış açısıyla incelenmiştir. Bizim çalışmamız şekilci çalışmaların aksine fonksiyon merkezli çalışmaların yaygınlaşmasına katkı sağlayacaktır.

### **Çalışmanın Konusu**

Atasözleri Türk dilinin ekleşme kurallarını en iyi şekilde temsil eden önemli sözlü kaynaklarımızdandır. Bu sebeple çalışmamızın konusunu “Atasözlerimizde Sıfat Fiil Kategorisi” olarak seçtik.

## **Çalışmanın Amacı**

Atasözlerimiz ışığında, dil bilgisinde sıfat fiil sınıfının sahip olduğu yeri, Türk dilinin morfolojik açıdan içerdiği ilişki ağı bağlamında doğru ve anlaşılır bir şekilde ortaya çıkarabilmek ve çalışmaya bu kapsamda yön verebilmektir.

## **Çalışmanın Yöntemi**

Sıfat fiil üzerine bugüne kadar yapılmış çalışmalarını ve değerlendirmelerini inceledik. Yaptığımız bu inceleme, sıfat fiil konusunun Türkçenin grameri için ne anlama geldiği hususundaki fikirlerin, yeniden inşa ve ihya edilmesi lüzumunu bize göstermiştir. İşte bu sebeple sıfat fiil konusu yeniden ele alınmak amacıyla bu çalışmanın merkezine oturmuştur. Muhakkak ki bu çalışma esnasında ilk adım olarak daha önce sıfat fiil konusunda ortaya konmuş olan ve ulaşabildiğimiz bilimsel çalışmalar incelemeye tabi tutulmuş ve bu çalışmalardan hassasiyetle istifade edilmiştir. İnceleme imkânı bulduğumuz çalışmalar şunlardır:

Atasözlerimizde Sıfat ve Sıfat Fiillerin Kategorisi (Yenen Avcı, 2015), Türkçede Sıfat-Fiil (Partisip) Eklerinin Kalıcı İsim Oluşturma İşlevleri (Salman, 2003), Chomsky'nin Evrensel Dilbilgisi Kuramı Temelinde Çağdaş Türk Lehçelerinde Sıfat-Fiilli Yapıların Karşılaştırılması (Karabulut ve Arı Özdemir, 2020).

Çalışmamızın pratik yanını oluşturan sıfat fiil örnekleri derlenmiş atasözleri kitaplarından alınmıştır. Bu örneklerin birçoğunu Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü adlı sözlüğünden aldık. Bu eserde olmayan atasözlerini de şu eserlerden aldık:

Metin Yurtbaşı'nın Sınıflandırılmış Türk Atasözleri, Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü ve İskender Pala'nın Sözü'nün Özünden Dünden Bugüne Atasözleri.

Alınan örnek cümlelerin yanında parantez içinde atasözünün alındığı eserin kısaltması ve cümlenin bulunduğu sayfa sayısı belirtilmiştir.

Atasözlerinin Türkiye Türkçesiyle verilmesi sayesinde sıfat fiil eklerini zaman eki ve yapım eklerinden ayırdık. Bu işlemi yaparken görev unsuru ve anlam unsuru arasındaki

alakayı dikkate aldık. Bununla irtibatlı olarak eklerin cümle içindeki diğer unsurlarla olan ilişkisini de gözeterek sıfat fiilleri tespit ve teşhis edebildik.

Derlenmiş atasözleri çalışmalarında yer alan atasözlerinde kullanılan sıfat fiillerin görevleri ve bu görevi yerine getiren şekiller tespit edilmiş sonrasında görevlerine ve şekillerine göre tasnif yapılmıştır. Sıfat fiillerin görevleri tespit edilirken cümledeki anlam alakalarına da özen gösterilmiştir.

Sıfat fiillerin görevlerini tespit etmede ve isimlendirmede Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi (Topçu, 2011) adlı doktora tezindeki kategorileşmeden istifade edilmiştir.

Eserde bulunan sıfat fiil eklerinin üst ve alt fonksiyonları alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Çalışmamıza atasözleri cümle olarak alınmıştır. Atasözünün tamamını vermemizin nedeni ise şekli esas alan bir yöntemle sıfat fiillerin incelenmesinin sağlıklı sonuçlar ortaya çıkmasına engel olacağından ve sıfat fiil eklerinin yapı içerisinde diğer morfolojik unsurlarla ilişkisi neticesinde görev kazanmasından dolayıdır.

Sonuç bölümünde sıfat fiil fonksiyonları ile alakalı ayrıca genel bir değerlendirme yapılmıştır.

### **Atasözlerimiz**

Milletlerin dilini, kültürünü ve tarihini yansıtan atasözleri dünyanın bütün toplumlarında mevcuttur. “İnsanların uzun gözlem ve tecrübeler sonunda vardıkları yargıları hikmetli düşünce, öğüt ve örneklemeler yoluyla ile veren; birçoğu mecazî anlam taşıyan; yüzyılların oluşturduğu biçimle kalıplaşmış bulunan; daha çok sözlü gelenek içinde kuşaktan kuşağa geçerek yaşayan; anonim nitelikteki özlü sözlere atasözü denir.” (“Atasözü”, 1977) Atasözleri için tarihi süreçte sav, mesel (darbı mesel), tabir, makal, tapma, hikmet, oranlama, ulular sözü gibi adlar kullanılmıştır.

Atasözlerinin en önemli işlevi söz sırasında duruma uygun misal verme ve bununla birlikte kimi zaman emrederek kimi zaman ikaz ederek öğüt vermektir. Bu bağlamda inandırıcı bir anlatım sağlamak için atasözlerimizde birçok söz ve anlam sanatı aracılığıyla Türkçenin imkân ve zenginliklerinin en yüksek seviyede kullanıldığı görülür. Bununla birlikte atasözleri dil bilgisi incelemeleri için genel olarak ses bilgisi, ekleşme bilgisi ve cümle bilgisi açısından özel olarak ise bizim araştırma konumuz fiilimsilerin alt türünde yer alan sıfat fiiller açısından zengin malzeme sunmaktadır.

## BÖLÜM 1: SIFAT FİİL KATEGORİSİ

Fiilimsilerin isim fiil, zarf fiil ve sıfat fiille birlikte üç ayrı alt işlev türü vardır. Bunlardan sıfat fiil ekleri üzerinde, dil bilgisi araştırmacıları tarafından terim ve tanım açısından tam bir mutabakat sağlanamamıştır. Bu durumun nedeni, dil bilgisi araştırmacılarının sıfat fiil konusuna bakış açılarıdır. Bu bakış açılarının ortaya çıkardığı netice, sıfat fiil için farklı isimlerin ve değerlendirmelerin literatüre girmesidir.

Konu üzerine eğilenler kaynaklarda sıfat fiil için şu terimleri kullanmıştır: Fiilisi, isim fiil, sıfat eylem, ortaç, partisip, sıfat fiil. Yaygın ve anlaşılır olduğu için biz bu terimlerden “sıfat fiil” terimini kullanmayı tercih ettik.

Genel gramer anlayışıyla konuyu ele alanların sıfat fiil hakkındaki değerlendirmelerine baktığımızda bu eklerin belirlenmesinde birkaç problemlilik nokta mevcuttur:

1. Sıfat fiil eklerinin *zaman* kavramı ile açıklanması ve bu eklerin “*geçmiş zaman sıfat fiilleri*”, “*gelecek zaman sıfat fiilleri*”, “*şimdiki zaman sıfat fiilleri*” ve “*geniş zaman sıfat fiilleri*” olarak şekle bağlı sınıflandırılması (Akar, 2003: 103; Banguoğlu, 2007: 422; Bayraktar, 2018: 44; Hacıeminoğlu, 2008: 163; Köktekin, 2008: 128-129; Timurtaş, 2012: 135-137),
2. Sıfat fiil eklerinin kip ekleriyle karıştırılması (Gencan, 1975: 253),
3. Sıfat fiil eklerinin yapım veya çekim eklerinden birinin sınıfına dâhil edilmesi (Başdaş, 2006: 5; Erdem, 2011: 85; Yılmaz, 2009: 50),
4. Sıfat fiil eklerinin yüklem, yan önerme ya da çekimli fiil oluşturduğu iddiası (Bilgegil, 1984: 197; Gencan, 1979: 380; Karahan, 2010: 53),
5. Sıfat fiillerin isimler gibi çokluk, iyelik ve hal eklerini aldıkları fikri (Gülsevin ve Boz, 2013: 96 ),
6. Sıfat fiil eklerinin isim mi fiil mi hangi kategoride olduğunun belirsizliği ya da sıfatın bir kelime çeşidi olarak gösterilmesi (Ediskun, 2003: 249; Ergin, 2006: 334; Korkmaz, 2009: 909; Şahin, 2003: 68).

Bu problemlilik noktaları ayrıntılı olarak şu şekilde açıklayabiliriz:

İlk olarak genel görüşlerden birisi olan sıfat fiil ekleri ve zaman ilişkisine bakacak olursak; mesela –mİş, -(I)yor, -(y)AcAK şekilli sıfat fiiller, *geçmiş zaman sıfat fiilleri*,

*şimdiki zamanlı sıfat fiiller ve gelecek zamanlı sıfat fiiller* gibi adlandırmalarla sınıflandırılmıştır. Buradan zaman eki ile sıfat fiil ekinin işlev ve yapı bakımından ayırt edilemediği görülmektedir. Mesela “**Kefen alacak adam gözünün yaşından belli olur.** (ADS 356)” örneğindeki gibi “**alacak adam**” olarak sıfat fiilin nitelediği isim telaffuz edildiğinde “-(y)AcAK” şekli sıfat fiil olarak değerlendirilirken, “*Ben de senin gibi idim, sen de benim gibi olacaksın.* (TDOAS 141)” örneğinde “**olacaksın**” şeklinde tamlanan görev kategorisinde olduğu zaman, gelecek zaman eki olarak yorumlanmaktadır. Bu örneklerdeki ilk tamlamayı, “al-Ø-acak adam” ve ikinci tamlamayı “al-Ø-acak+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+Ø+Ø” şeklinde tahlil edersek birincisinde tamlanan, anlam kategorisinde mevcutken ikincisinde tamlanan, görev kategorisinde ve sıfat fiil, zaman eki komşuluğundadır. Her iki ek de üst fonksiyonda sıfat fiil ekidir. İlkinde tamlananın sınırları belirlenmiş olup ikincisinde ise daha geniş bir tamlanan tasavvur etme imkânı sunulmaktadır.

“-(y)AcAK” şekli ile benzer durumda geçmişten bugüne zaman eki olarak bilinen ve anlatılan şekillerden birisi de “-mİş”tır. “-mİş”, “**Batmış geminin direği olmaz.** (STA 179)” örneğindeki gibi bir yapıda sıfat fiil olarak, “*Dünya (Peygamber) Süleyman’a bile kalmamış.* (ADS 252)” örneğindeki gibi çekimli fiile yakın olduğunda öğrenilen geçmiş zaman eki, “*Karga yavrusunu “pamuğum”(kardan ak yavrum) diye severmiş.* (TDOAS 326)” gibi bir kuruluştaki ise “...nIn rivayeti”/birleşik zaman olarak ifade edilmektedir. İlk cümlede sıfat fiil eki almış fiilin nitelediği isim telaffuz edildiğinde, “-miş” ‘in sıfat fiil eki olduğu konusunda herhangi bir tereddüt yaşanmazken ikinci cümlede tamlanan görev ögesi (-Ø) olarak varlığını devam ettirdiği halde öğrenilen *geçmiş zaman/miş’li geçmiş zaman* olarak açıklanmaktadır. Üçüncü cümlede ise şekilleri farklı görevleri aynı olan iki sıfat fiil ekinin üst üste gelmesi söz konusu olduğunda ise *geniş zamanın rivayeti/birleşik zaman* gibi açıklamalara gidilmektedir. Bir fiil aynı anda iki zamanda çekilemeyeceği için “birleşik zaman” kavramı zaten mümkün değildir. Bu ve benzeri durumlar için Turan (2013: 133-144), ağızlardan aldığı tanıklarla gerekli olan ayrıntılı açıklamayı yapmıştır.

Zaman ekinden sonra sıfat fiil eklerinin ilişkilendirildiği bir başka kavram ise kiptir. Zaman ekleri ile de bağlantılı olarak açıklanan kip konusu daha çok şu örneklerdeki gibi; “*Arkadaşımı söyle, kim olduğunu söyleyeyim.* (152)”, “*Bir hatır, iki hatır, üçüncüde vur yatır.* (ADS 196)”, “*Ata dost gibi bakmalı, düşman gibi binmeli.* (ADS



158)”, “*Anam babam kesem, elimi soksam yesem. (146)*” yalın fiile gelen “-(y)A, -Ø, -mAll,-sA” şekilleriyle ilişkilendirilmiş ve bu şekiller kaynaklarda *dilek kipleri* adı altında sınıflandırılmıştır. Turan, kip konusundaki kanaatini şu şekilde bildirir:

“...fiillerin istek, niyet, çabukluk, devamlılık...vb. tavır (görünüş/kılış), özelliklerinin, bu fiiller çekime girip zamana ve şahsa bağlanınca, cümlede şahsın geçmiş ya da geniş zamanda takındığı tutumlara yani kiplere dönüşmektedir...Bu sebeple, Türkçedeki kiplerin sayısı Türkçedeki fiil sayısı kadardır, daha az ya da daha fazla sayıda değil” (Turan, 2006: 290) .

Topçu (2011: 55), Turan’ı desteklemekte ve şunları eklemektedir: “ ...fiil çekiminde zaman ekinden önce fiile eklenen herhangi bir ek o fiilin kipinin ve görünüş/kılış gibi özelliklerinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu durumda fiile zaman ekinden önce herhangi bir ek eklenmemiş olması da kipi varlığını engellemez.”. Turan ve Topçu’nun kip konusundaki görüşlerini benimsiyoruz. Onlardan anladığımız; sıfat fiil eklerinin kip oluşumuna katkısı olmakla birlikte, onlar olmadığında kip yok demek değildir.

Sıfat fiil eklerinin yapım veya çekim eklerinden herhangi birinin kategorisine dâhil edilmeye çalışılmasının temel nedeni, klasik gramer anlayışında ekler yapım ve çekim olmak üzere, iki kategoriyle sınırlandırılmıştır. Oysa sıfat fiil eklerinin yeni bir isim veya fiil türetme niteliği yoktur. Mesela “*Dolu küpün sesi çıkmaz. (ADS 246)*”, “*Doludan islanmışın yağmurdan pervası olmaz. (DBA 92)*” örneklerinde “-u” morfemini alan “dol-“ fiili birincisinde “dolmak” hareketi anlamını muhafaza ederken ikincisinde fiilin anlamı değişerek yeni bir isim (doğa olayı) türemiştir. Bu nedenle “-u” şekli birinci cümlede sıfat fiil eki görevinde ikinci cümlede ise yapım eki görevinde kullanılmıştır.

Sıfat fiil eklerinin cümleyi kuran zaman ve şahıs ekleri gibi bir vazifesi de yoktur. Bu sebeple sıfat fiil ekleri, ne yapım ne de çekim eklerinden birisinin sınıfına dâhildir. Onlardan ayrı bir ek sınıfına dâhil olması gerekir. Turan (2018: 103) bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade eder: “Eklerin, yandaş ekleşmeyle karşımıza çıkan üst işleve sahip on (10) çeşidi ve yandaş ekleşmeyle işlevi artan alt türleri vardır”. Topçu (2011: 22) Turan’ın bu görüşleriyle aynı fikirdedir.

Sıfat fiillerin çekimli fiil oluşturduğu iddiasına gelecek olursak, sıfat fiiller bir yargı bildirmediği gibi yapı yönünden de cümle olma kudretine sahip değildir. Cümleden ne

anlamamız gerektiğini Turan (1999: 310), şu şekilde ifade eder: “ Bir mananın, bir fiile, bir şahsa, bir zamana/şekle/temenniye bağlı olarak ve maksada uygun şekilde bir hüküm hâlinde ifade edilmesidir.”

Sıfat fiil eklerinin, isimler gibi, çokluk, iyelik ve hal eklerini aldığını ifade eden dil bilimciler, telaffuz edilmeyen tamlananın, görev olarak mevcut olduğunu, ihmal etmişlerdir. Çünkü bu ekler, görev kategorisinde olan tamlanana gelen eklerdir. “*Ağlayanın malı gülene hayır etmez. (ADS 123)*” örneğinde ağla-Ø-yan+Ø+Ø+ın mal+Ø+ı gül-Ø-en+Ø+Ø+e tahlil edersek “*ilgi eki(+ın)*” ve “*işaretleme hal ekinin (+a)*”, telaffuz edilmeyen fakat görev kategorisinde mevcut olan tamlanana gelen ekler olduğu ortadadır. “*Tilkinin dönüp (gezip, dolaşıp) geleceği yer, kırkçü dükkânıdır. (ADS 448 )*” örneğinde ise sıfat fiil iyelik eki almış bir şekilde anlam kategorisindeki tamlananı nitelemiştir. Buradaki ek yine aslında tamlanana ait bir ektir. Çünkü burada morfofonetik yer ödünçlemesi söz konusudur: (gel-eceğ+Ø+i yer (< Ø+Ø gelecek+yer+i). “Yer ödünçlemesi” konusunda Türk Dilinin Söz Diziminde Yer Ödünçlemesi (Turan, 2010) adlı çalışmada ayrıntılı bilgi mevcuttur.

Sıfat fiilin, isim veya fiil kategorisinden hangisine dâhil edileceği konusunda da belirsizlikler de mevcuttur. Sıfat fiiller, fiilin anlamını koruyarak fiili şekilce isimleştirerek cümlede öge, tamlama ve niteleme görevleriyle yer alırlar. Örnek olarak; “*Gölgesinde oturulacak ağacın dalı kesilmez. (ADS 289)*” cümlesinde “-yacak” şekli “otur-“ fiiline eklenerek fiilin “ağaç” ismini gölgesinde oturulmayla elverişliliği bakımından nitelenmesini sağlamıştır. “Otur-“ fiili manaca hiçbir şey kaybetmemiş, sadece sıfat olarak kullanılabilmesi için şekilce eksiltisiz duruma gelmiştir.

Sıfat fiilin araştırmacılar tarafından bir kelime çeşidi gibi algılanması da ayrı bir problemdir. Sıfat fiil ekleri fiile eklenerek fiile sıfat vazifesi yüklerler yani kelimenin türü temelde fiildir. Sıfat kelimenin bir türü değil kelimenin görevidir. Turan (2018), Türk dilinin eklerinin sınıflandırılması problemlerinin başında kelimenin ikiden çok eklerin ise iki başlık altında sınırlandırılarak incelenmesin geldiğini izah eder. Turan’ın belirttiği gibi Türk dili ekler bakımından bu kadar zengin malzeme sunarken ekleri sadece “*yapım ve çekim ekleri*” olmak üzere ikiyle sınırlandırıp kelimenin sadece “*isim ve fiil*” olmak üzere iki türü varken çeşitli ekler alarak bunları kazandığı görevleri (sıfat, zamir, bağlaç vb.) kelime çeşidi olarak telakki etmek mantık çerçevesinde değildir.

Sıfat fiil de dâhil olmak üzere Türk dilinin kurallarını belirlemede yapılan hataların çoğunun sebebi, cümledeki öğeler arasında *karşıtlık* ilişkisinin kurulamamasıdır. Oysa Türk dili neredeyse kesin kurallara bağlı bir dildir. Turan (2018), Türk dilinin eklerinin sınıflandırılması ve ekleşme bilgisinin karşıtlık düzeni hakkında bilgi vermiştir. Çalışmamızın “Sıfat Fiil Örnek Tahlilleri” bölümünde sıfat fiil eklerinin diğer eklerle, yan yana, yandaş karşıtlığı ve kendi aralarında, alt alta, yerdaş karşıtlığı dikkate alınarak çözümlenmeler yapılmıştır.

Kısaca sıfat fiil nedir birkaç maddede özetleyelim:

1. Sıfat fiil fiilimsi kategorisinin bir alt işlevidir. Onun da kendine bağlı alt işlevleri (alışkanlık, gösterme, istek, rivayet vb.) vardır. Yani bir kelime çeşidi değil görevdir.
2. Sıfat fiil ekleri zaman eki komşuluğunda bulunabilir ama zaman olarak bitimlilik sağlama gibi bir işlevleri olmadığı için zaman eki değildir.
3. Sıfat fiiller bir fiile eklenerek bir ismi niteleyip zihinde yeni imge ve tasarımlar oluşturur.
4. Sıfat fiiller anlam değiştirmez fakat anlamı derinleştirerek anlatıma yeni boyutlar kazandırır.

## **BÖLÜM 2: ATASÖZLERİMİZDE SIFAT FİİL KATEGORİSİ**

### **2.1. Fonksiyonlar**

Bu bölümde sıfat fiil eklerinin fonksiyonlarını belirlenmesinde, öncelikle sıfat fiilin fiile verdiği görev dikkate alınmakla birlikte sıfat fiilin cümledeki diğer anlam ve görev öğeleriyle ilişkisine de itibar edilmiştir. Alt ve üst kategorilerde geçişler olabildiği için böyle durumlarda cümlenin anlamına bakarak bir değerlendirme yapıldı. Bu sebeple, bazı noktalarda öznel değerlendirmeler olması muhtemeldir fakat çalışmamızın amacını ve yöntemini bozacak nitelikte değildir.

#### **2.1.1. Alışkanlık**

Bu bölümde sıfat fiil, fiile “süreklilik”, “tekrarlama”, “olagelmiş”, “olagiden” gibi fonksiyonlar verir.

Topçu (2020), geleneksel dil bilgisi kitaplarında alışkanlığın daha çok geniş zaman hakkında açıklama yaparken zikredildiğini fakat zaman ekinin tek görevinin fiili bir zaman noktasında bitimli hale getirmek olduğu için alışkanlığın geniş zamanın bir alt fonksiyonu olamayacağını ifade eder.

Alışkanlık fonksiyonun tespit edilmesinde öncelikle sıfat fiilin fiile verdiği fonksiyona bakılmakla birlikte bu fonksiyonun oluşmasında birkaç husus da etkili olmuştur:

1. Anlam değeri açısından “süreklilik, tekrarlama, alışkanlık” nitelikleri olan kelimeler (ara-, beğen-, sev-, inan-, dadan-, dur-, dert çek-, iste-, her, hep, çok, meyl, sev-)
2. Kanaat et-, aç göz ol-, kendini beğen-, geçin- vb. huy ve adet anlamı taşıyan kelimelerin katkısı.

#### **-AlAk (tamlananı görev kategorisinde)**

**Yatalak** gitmez, rızkı tükenen gider. (STA 193)

#### **-GAn**

“-GAN” şekli fiilin icra ettiği hareketin aşırı derecede ve bunun sürekli yapılmasıyla fiile alışkanlık niteliği kazandırmaktadır.

#### **-GAn (tamlananı görev kategorisinde)**

Dertli **söylegen** olur, âşık **dinleğen** olur. (STA 155)

**Ötleğenin** baylığı böğürtlen vakti geçinceye kadardır. (ADS 410)

Yumurtlayan tavuk **bağırğan** olur. (ADS 479)

Yalan söyleyen **unutkan** olmamalı. (STA 18)

**Çalışkan** dağları aşar, tembel yolları şaşar. (STA 59)

**-gIn (tamlananı görev kategorisinde)**

Malı ongun olanın adı **angın** olur. (ADS 386)

**-(A/I)r (tamlananı görev kategorisinde)**

Akıllı olsa her sakallı kişi, sakallılara **danışlırdı** her işi. (ADS 129)

Vardı bağım malım **gelirdi** kardeşlerim; tükendi yağım balım, gelmiyor kardeşlerim. (ADS 458)

İtin (köpeğin) duası kabul (makbul) olsa(-ydı) gökten kemik **yağar(-dı)**. (ADS 333)

Sıçanın geçtiğini aramam, amma yol **olur** kalır. (STA 20)

Sabah sürçen geceye dek **sürçer**. (ADS 417)

Baş nereye **giderse** ayak da oraya gider. (ADS 182)

Keçi nereye **çıkarsa** oğlağı da oraya çıkar. (ADS 353)

Bir adama kırk gün ne **dersen** o olur. (ADS 191)

**Çift edersen** bağlanırsın, **bağ edersen** eğlenirsin. (ADS 218)

**Çocuk seversen** beşikte, **koca seversen** döşekte. (ADS 221)

**Acındırırsan** arsız olur, **acıktırırsan** hırsız olur. (ADS 108)

**-mİş (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Alışmış** kursak, bulamacını ister (ADS 137)

**-(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Gezen** kurt aç kalmaz. (ADS 287)

Dek **duran** danayı canavar yemez. (STA 135)

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

**Arayan** Mevlasını da bulur, belasını da. (ADS 150)

Kır atın yanında **duran** ya huyundan ya suyundan. (ADS 359)

Dert, **çekene** göredir. (ADS 236)

Hasta **yatan** ölmez eceli yeten ölür. (ADS 303)

Borçtan **korkan** kapısını büyük açmaz. (ADS 203)

Doğru **söyleyeni** dokuz köyden kovarlar. (ADS 244)

**Çalışanın** yatanda hakkı vardır. (ADS 215)

Canı kaymak **isteyen** mandayı yanında taşır. (ADS 212)

Gülü **seven** dikenine katlanır. (ADS 295)

**-DIK (tamlananı görev kategorisinde)**

Bülbülün **çektığı** dili belası(-dır). (ADS 209)

**2.1.1.1. Alışkanlık-Diğerlerinden Ayırma**

**-DIK (tamlananı anlam kategorisinde)**

İt yal **yediği** kapıyı bekler. (ADS 335)

**2.1.1.1.1. Alışkanlık-Diğerlerinden Ayırma/Karşılaştırma**

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

**Gezen** güzel olur **oturan** gazel okur. (STA 112)

**Sohbet sevmeyen** değirmen kurar, **misafir sevmeyen** çocuğunu döver. (TDOAS 424)

Adamın yere **bakanından**, suyun sessiz (yavaş) **akanından** kork. (ADS 117)

İsin yanına **varan** is, misin yanına **varan** mis kokar. (ADS 328)

**İsteyenin** bir yüzü kara **vermeyenin** iki yüzü. (ADS 329)

Allah **çam isteyene** çam, **mum isteyene** mum verir. (ADS 138)

**-z (tamlananı görev kategorisinde)**

Berberin **solumazı**, tellağın **söylemezi**, kahvecinin söylemezi. (ADS 185)

### 2.1.1.2. Alışkanlık-Gösterme

#### **-(I)yor (tamlananı görev kategorisinde)**

Değirmenin sesini **işitiyoruz**, ununu gördüğümüz yok. (STA 42)

Kutan bilir öküz ne **çekiyor**. (STA 77)

### 2.1.1.3. Alışkanlık-Rivayet

#### 2.1.1.3.1. Alışkanlık-Rivayet/Küçümseme

Burada iki sıfat fiil ekinin üst üste gelmesi söz konusudur. Birinci sıfat fiil eki “-(A/D)r”, fiile alışkanlık fonksiyonu verirken ikinci sıfat fiil eki “-mİş”, fiile küçümseme fonksiyonu kazandırmaktadır.

#### **-(A/D)r±mİş (tamlananı görev kategorisinde)**

İt yediği yeri sekiz, insan dokuz **dolanırmış**. (STA 20)

Karganın gönlünden şahinlik **geçermiş**. (STA 116)

Karga yavrusunu “pamuğum” (kardan ak yavrum) diye **severmiş**. (TDOAS 326)

Kedi erişemediği ciğere pis **dermiş**. (TDOAS 326)

Gündüzün uçamayan sinek, gece ayrana **düşermiş**. (STA 39)

Kedi rüyasında kuyruk **görürmüş**. (STA 49)

#### 2.1.1.3.2. Alışkanlık-Rivayet/Tenkit

#### **-mİş (tamlananı görev kategorisinde)**

İki kardeş bir evde **geçinememiş**, yedi bacanak bir çavdar sapının gölgesinde **geçinmiş**. (STA 14)

Böyle **gelmiş** böyle gider. (ADS 205)

İyiliğe kemlik **olagelmış** olagider. (STA 145)

Acıkmış **kudurmuştan** beterdir. (ADS 108)

#### 2.1.1.4. Alışkanlık-Tenkit

Bu alt fonksiyonda sıfat fiil, varlığı, sürekli tekrar edilmesi tasdik edilmeyen bir fiille nitelemekle birlikte, genellikle bu vasıf insana ait olduğunda, tamlanan telaffuz edilmezken, hayvana ait olumsuz bir vasıf olduğunda, tamlanan, telaffuz edilmiştir.

##### -gAç (tamlananı görev kategorisinde)

Üşengeç bir işi iki defa yapar. (TDOAS 457)

##### -GAn (tamlananı anlam kategorisinde)

Isırgan köpek havlamaz, avcı kedi mırlamaz. (STA 119)

Süseğen ineğe Tanrı boynuz vermez. (STA 258)

##### -GAn (tamlananı görev kategorisinde)

Sarı inek **meleşen** olur, kahpe karı **güleşen** olur. (STA 18)

Sütsüz koyun **meleşen** olur. (ADS 435)

##### -(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)

**Havlayan** köpek ısırmaz. (STA 119)

Bostana **dadanan** eşeğin kuyruğu kulağı olmaz. (ADS 203)

Çok **gezen** tavuk ayağında pis getirir. (ADS 223 )

Gem **almayan** atın ölümü yakındır. (ADS 286)

Gözü tanede **olan** kuşun ayağı tuzaktan kurtulmaz. (ADS 294)

**Yatan** öküze yem yok. (ADS 469)

##### -(y)An (tamlananı görev kategorisinde)

Aza kanaat **etmeyen** çoğu hiç bulamaz. (STA 3)

Gözü aç **olanın** karnı tok olmaz. (STA 3)

Allah'a **inanmayan** kula da inanmaz. (STA 22)

**Dazlayan** daza düşer, kel başlı kıza düşer. (ADS 230)

Cefayı **çekmeyen** safanın kadrini bilmez. (ADS 213)



Kendini **beğenen** şeytan. (DBA 197)

Deli deli **akarı**, bura bura tıklarlar. (ADS 231)

Çok **yyiyende** sağlık, çok **uyuyanda** akıl, çok **söyleyende** gerçek olmaz. (STA 235)

Namazda meyli **olmayanın** kulağı ezanda olmaz. (DBA 228)

Her gün **gezen** kırdada bir gün uğrar kurda. (ADS 307)

Gölgeyi hoş **gören** tekneyi boş görür. (ADS 289)

İtle **yatan** bitle kalkar. (ADS 334)

Yalancı kim? İşittiğini **söyleyen**. (ADS 465)

**-(A/I)r (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Yatar** kurttan yeler tilki iyidir. (ADS 469)

Sıçan **geçer yol** bulur. (ADS 427)

**-(A/I)r (tamlananı görev kategorisinde)**

Ana **gezer**, kız **gezer**; bu çeyizi kim düzer? (ADS 145)

Öğleye kadar **diker**, akşama kadar **söker**. (STA 13)

**-z (tamlananı anlam kategorisinde)**

Ekmek **vermez** komşu olma. (STA 158)

**-z (tamlananı görev kategorisinde)**

Akraba idik akrep olduk biz bize, ayrı düştük **bakmaz olduk** yüz yüze. (STA 14)

Yaza çıkardık danayı, **beğenmez oldu** anayı. (ADS 470)

Mal **yemez** malını şeytanlar yer. (STA 56)

İyiliğe iyilik olsaydı, koca öküze bıçak **olmazdı**. (ADS 336)

#### **2.1.1.5. Alışkanlık-Yetkinlik, Yeterlik**

**-(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)**

**İşleyen** demir ışıldar. (TDOAS 307)

**Akan** su yosun tutmaz. (ADS 126)

**İşleyen** eşeğin boynu boncuklu olur. (ADS 331)

### **2.1.1.5.1. Alışkanlık-Yetkinlik, Yeterlik/Karşılaştırma**

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Çok **yaşayan (okuyan)** bilmez, çok **gezen** bilir. (ADS 224)

Alışkanlık fonksiyonuna genel olarak baktığımızda, eğilim olarak, sıfat fiil, varlığı tasdik edilmeyen bir yönüyle nitelemektedir.

### **2.1.2. Diğerlerinden Ayırma**

Burada sıfat fiil, fiile tamlananın herhangi bir yönünü diğerinden/diğerlerinden ayırt etmeye yarayan bir fonksiyon verir. Bu fonksiyonda, tamlanana sınır çizme ve kategori oluşturma niteliği baskındır.

Fonksiyonun belirginlik kazanmasında birkaç etken vardır:

1. Belirtme Ekleri: İlgi ve iyelik eki (+(n)In, (s)I),
2. Olumluluk-Olumsuzluk eki (-Ø-, -mA-),
3. Zıt anlamlı kelimelerin kullanılması,
4. Sözlüksel alan açısından yakın anlamlı kelimelerin kullanılması,
5. Tekrarlar.

Bütün bu unsurlar sıfat fiilin fiile verdiği fonksiyonun pekiştirilmesinde katkı sağlarlar.

**-DIK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Anasının **teptiği** buzağının canı yanmaz. (TDOAS 85)

Çocuğun **bulunduğu** yerde kov (dedikodu, gıybet) olmaz. (ADS 221)

Dostun **attığı** taş baş yarmaz. (ADS 248)

Gönül **ummadığı** yere küser. (ADS 291)

**Almadığın** hayvanı kuyruğundan tutma. (ADS 141)

**Onmadık (talihsiz)** hacıyı deve üstünde (Arafat'ta) yılan sokar. (ADS 401)

**Tuttuğu** toprak altın olur. (STA 216)

**Doğmadık** çocuğa don (kaftan) biçilmez. (ADS 244)

At yedi günde, it **yediği** günde (belli olur, semirir). (ADS 164)

Hocanın **vurduğu** yerde gül biter. (ADS 316)

**-DIK (tamlananı görev kategorisinde)**

Isıtma “ben **tuttuğumu** kırk yıl sonra tanırım” demiş. (ADS 319)

Kişi her **bilmediğini** ayağının altına alsa başı göğe erer. (STA 50)

**-mİş (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Başlanmış iş, bitmiş iş** demek. (TDOAS 138)

Arpa **yemiş** at menzil keser. (STA 177)

**-(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)**

İnsanın canı **acıyan** yerindedir. (ADS 326)

Arpa **verilmeyen** at, kamçı zoruyla yürümez. (STA 6)

Sonradan **gelen** devlet devlet değildir. (ADS 430)

Gönülsüz **yenen** aş (istenmeyen) aş, ya karın ağrıtır ya baş. (ADS 291)

**Görünen** köy kılavuz istemez. (TDOAS 272)

**Züğürtleyen** bezirgân eski defterleri yoklar. (ADS 486)

Canı **yanan** eşek attan yürük olur. (ADS 212)

Diğer bölümlerde de görülebilir fakat alt bölümle karşılaştırılabilir olması bakımından şunu da belirtelim: Bu bölümde örneklerde görüldüğü gibi sıfat fiil genellikle insan dışı bir varlığı nitelemiş ve nitelediği isim telaffuz edilmiştir.

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Değneği **yiyenle sayan** bir değil. (STA 102)

Üzümü **yiye**n başka cezayı **çeken** başka. (STA 104)

Değirmene **gelen** nöbet bekler. (ADS 230)

Aç ile eceli **gelen** söyleşir. (ADS 112)

**Ağlayanın** malı **gülene** hayır etmez. (ADS 123)

Al **giyen** aldanmaz. (ADS 136)

Dün **öleni** dün gömerler. (ADS 250)

Bu bölümde üst kısımdan farklı olarak sıfat fiil insana ait bir nitelik aktarmış ve tamlanan telaffuz edilmemiştir.

**-(y)AcAK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Dostunu överken **yerecek** yer bırak. (ADS 249)

Kefen **alacak** adam gözünün yaşından belli olur. (ADS 356)

**Kopacak** giriş sesinden bellidir. (STA 43)

**Harcanacak** yer var, **kısılacak** yer var. (STA 231)

Kaz **gelecek** yerden tavuk esirgenmez. (TDOAS 331)

İyi **olacak** hastanın hekim ayağına gelir. (ADS 337)

**-z (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Bitmez** işin anasını uyku ağlatır. (STA 235)

**-z (tamlananı görev kategorisinde)**

Kazanın görünürü var, **görünmezi** var. (STA 43)

### 2.1.2.1. Diğerlerinden Ayırma-Alışkanlık

**-(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)**

Ağaca (taşa) çıkan keçinin dala **bakan** (ağaca çıkan) oğlağı olur. (ADS 118)

**Esirgenen (sakınılan)** göze çöp batar. (ADS 270)

**Ağlamayan** çocuğa meme vermezler. (ADS 122)

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Tekkeyi **bekleyen** çorbayı içer. (ADS 446)

Sabanın tutağına **yapışan** el aç kalmaz. (ADS 417)

**-DIK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Her zaman gemicinin **istediği** rüzgâr esmez. (ADS 314)

Kişinin **yemediği** ot başını ağrıtır. (STA 20)

Herkesin **geçtiği** köprüden sen de geç. (ADS 310)

**Bildik** kasap kemik satar. (STA 16)

**-DIK (tamlananı görev kategorisinde)**

Allah **sevdiğine** dert verir. (ADS 140)

Gözün gördüğü, gönlünün **sevdiği** güzel. (TDOAS 276)

Sırt **giydiğini**, ağız **alıştığını** ister. (STA 20)

Boğaz **yediğini** istemez de, göz **gördüğünü** ister. (STA 20)

### 2.1.2.2. Diğerlerinden Ayırma-İktidar

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Ağası güçlü **olanın** kulu asi olur. (ADS 120)

**-DIK (tamlananı görev kategorisinde)**

Altı olur, yedi olur, hep Allah'ın **dediği** olur. (ADS 144)

### 2.1.2.3. Diğerlerinden Ayırma-İmkân

**-DIK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Hangi gün vardır akşam **olmadık**. (ADS 301)

Balta **girmedi** orman olmaz. (STA 178)

**-(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)**

Güneş **girmeyen** eve doktor girer. (TDOAS 279)

Arı, bey **olan** kovana üşer. (ADS 150)

Ağacı çok **olan** yere kıtlık gelmez. (STA 216)

Su **bulunmayan** yerde teyemmüm caizdir. (STA 181)

**Gidilmeyen** yer senin olmaz. (ADS 288)

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Gün **görmeyen** gün görse gündüz çıra yakar. (TDOAS 278)

Elde **bulunan** beyde bulunmaz. (ADS 260)

Elde çok **olan** bizde yoksa bizde çok **olan** da elde yok. (STA 248)

Damı çok **olanın** karı çok olur. (STA 48)

İmece günü bulutlu, **görmeyene** ne mutlu. (ADS 324)

**-(y)AcAK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Ne **dilenecek** hali, ne de zekât **verecek** malı var. (STA 34)

Ayağın **sığmayacağı** yere baş sokulmaz. (STA 178)

Kabul **olunmayacak** duaya âmin denmez. (ADS 338)

**-z (tamlananı anlam kategorisinde)**

Dağdan aşmaz yol olmaz, başa **gelmez** hal olmaz. (STA 179)

#### **2.1.2.3.1. Diğerlerinden Ayırma-İmkân/Benzetme**

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Arı gibi eri **olanın** dağ kadar yeri olur. (ADS 150)

#### **2.1.2.3.2. Diğerlerinden Ayırma-İmkân-Küçümseme**

**-DIK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Kedinin **bulunmadığı** yerde sıçanlar baş kaldırır. (TDOAS 335)

Koyunun **olmadığı** yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler. (TDOAS 360)

#### **2.1.2.4. Diğerlerinden Ayırma-Karşılaştırma**

**-DIK (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Göçtük** yurdun kadri **konduk** yurttan bilindir. (ADS 288)

İt **doğduğu**, yiğit **doğduğu** yerde. (TDOAS 309)

Gelin **girmedi** ev olur, ölüm **girmedi** ev olmaz. (ADS 286)

**Çağrıldığı**n yere git, ar eyleme; **çağrılmadığın** yere gidip yerini dar eyleme. (ADS 215)

**-DIK (tamlananı görev kategorisinde)**

Çocuğun **yediği** helal, **giydiği** haram. (ADS 221)

Ananın **dediği** dağa taş, gelinin **dediği** gele başa. (STA 41)

**-(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)**

Yerine **düşmeyen** gelin yerine yerine; boyuna **düşmeyen** esvap sürüne sürüne eskir. (ADS 474)

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Attan **düşene** yorgan döşek, eşekten **düşene** kazma kürek. (ADS 164)

Ölüsü **olan** bir gün ağlar; delisi **olan** her gün ağlar. (ADS 408)

**Olan** dört bağlar, **olmayan** dert bağlar. (ADS 400)

Az **veren** candan çok **veren** maldan. (TDOAS 121)

**Açılan** solar, **ağlayan** güler. (ADS 111)

Ayran **içen** kurtulur, çanağı **yalayan** tutulur. (TDOAS 119)

#### 2.1.2.5. Diğerlerinden Ayırma-Küçümseme

**-DIK (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Güttüğü** üç davar ıslığı dağları aşar. (STA 156)

Kadının **kazdığı** kuyudan su çıkmaz. (STA 148)

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Çift ile koyun **kalanı** oyun. (ADS 219)

Araba devrilince (kırıldıktan sonra, kırılınca) yol **gösteren** çok olur. (ADS 149)

#### 2.1.2.6. Diğerlerinden Ayırma-Olgu

**-DIK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Yar, **yıkıldığı** gün tozar. (ADS 468)

**-(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Ağaran** baş, **ağlayan** göz gizlenmez. (ADS 120)

**Ağrımayan** baş yastık istemez. (ADS 123)

**Yuvarlanan** taş yosun tutmaz. (ADS 480)

Ateş **olmayan** yerden duman çıkmaz. (ADS 161)

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

**Yenenle yanana** ne dayanır. (ADS 473),

### 2.1.2.7. Diğerlerinden Ayırma-Sınırlandırma

**-DIK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Bağlı koyun **olduğu** yerde otlar. (STA 52)

Ateş **düştüğü** yeri yakar. (ADS 161)

Diken **battığı** yerden çıkar. (ADS 241)

İp **inceldiği** yerden kopar. (ADS 328)

İp **kırıldığı (koptuğu)** yerden ulanır. (ADS 328)

Eşeği sahibinin **dediği** yere bağla varsın kurt yesin. (ADS 274)

Sarığı sarar, sarar, ulamı **yetiştigi yere** sokarsın. (ADS 422)

Buradaki örneklerde sıfat fiil eki zihinde sınırları belirlenmiş bir zemin ve mekân algısı oluşturmaktadır.

### 2.1.2.8. Diğerlerinden Ayırma-Tenkit

**-DIK (tamlananı görev kategorisinde)**

**Oturduğu** ahır sekisi, çağırdığı İstanbul türküsü. (STA 157)

Akrabanın akrabaya akrep etmez **ettiğini**. (ADS 132)

**-(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)**

Sahibine **hırlayan** köpek kapıdan kovulur. (STA 53)

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Atalar sözü **tutmayanı** yabana atarlar. (TDOAS 104)

Haddini **bilmeyene** bildirirler. (ADS 299)

Aslını **saklayan** (inkâr eden) haramzadedir. (ADS 155)



Atasını **tanımayan** Allah'ını tanımaz. (ADS 159)

Tarlada izi **olmayan** harmanda yüzü olmaz. (ADS 441)

El için kuyu **kazan**, evvela kendi düşer. (ADS 263)

Çocuğa iş **buyuran**, ardınca kendi gider. (ADS 221)

Ağustosta gölge **kovan** zemheride karnın ovar. (ADS 123)

Köseyle alay **edenin** top sakalı kara gerek. (ADS 374)

Sona **kalan** dona kalır. (ADS 429)

Rüzgâra **tüküren** kendi yüzüne tükürür. (ADS 416)

Al elmaya taş **atan** çok olur. (ADS 135)

Yine buradaki örneklerde de görüldüğü gibi sıfat fiil insana ait bir vasıfla niteleme görevi yüklendiğinde tamlanan telaffuz edilmemiştir.

#### 2.1.2.9. Diğerlerinden Ayırma-Yetkinlik, Yeterlik

##### -DIK (tamlananı görev kategorisinde)

Koyunun **melediğini** kuzu melemez. (ADS 370)

Bir gözün **gördüğü** bir göze (başkasına) hayır etmez. (ADS 196)

##### -DIK (tamlananı anlam kategorisinde)

Ananın **çıktığı** dala kızı salıncak kurar. (ADS 147)

Kedi **erişemediği** ciğere pis dermiş. (TDOAS 334)

##### -(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)

Buyurmadan **tutan** evlat, gün doğmadan **kalkan** avrat, deh demeden **yürüyen** at. (ADS 208)

**Doğan** anası olma, **doğuran** anası ol. (ADS 243)

##### -(y)An (tamlananı görev kategorisinde)

Akçanın iyisi kesede **duran**, bahçenin iyisi eve yakın **olan** (ADS 127)

##### -(A/I)r (tamlananı anlam kategorisinde)

Kuş var eti **yenir**, kuş var eti **yedirilir**. (STA 104)

### **-(y)AcAK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Senden **gelecek** hayır Allah'tan gelsin. (STA 241)

Diğerlerinden ayırma fonksiyonuna genel olarak baktığımızda sıfat fiil, tamlananı diğerlerinden, istenen ve istenmeyen nitelikler açısından birbirine yakın ölçüde ayırmaktadır. Mesela; “**Ağaran** baş, **ağlayan** göz gizlenmez. (ADS 120)” cümlesinde sıfat fiiller tamlananı istenmeye bir yönüyle nitelerken, “**Ağrımayan** baş yastık istemez. (ADS 123)” cümlesinde ise sıfat fiil tamlananı istenen bir yönüyle nitelemektedir.

### **2.1.3. Gönderme, Atıf**

Bu fonksiyonda, genellikle tamlananın kaynağına, parçanın ait olduğu bütüne atıf yapmaktadır. Gönderme, atıf fonksiyonun oluşmasında kaynak hal eki ve parça-bütün hal ekinin (+DAn) büyük oranda katkısı görülmektedir.

### **-(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)**

Babadan **kalan** malın kıymeti bilinmez. (STA 25)

Sütle **giren** huy canla çıkar. (ADS 435)

### **-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Değirmenden **gelenden** poğaçaya umarlar. (ADS 230)

Beyden **gelen** bey sayılır. (ADS 187)

Haydan **gelen** huya gider. (ADS 304)

Elden **gelen** geç gelir, onda da karnın aç kalır. (ADS 260)

Sabahtan karnını **doyuran**, küçükken **evlenen** aldanmamış. (ADS 417)

Sütten ağzı **yanan**, ayrıntı üfleyerek içer. (ADS 435)

Anadan **doğmayan** kardeş sayılmaz. (STA 14)

Yumurtadan **çıkan** yine yumurta çıkarır. (ADS 479)

Beşikte **giren** mezarda çıkar. (STA 137)

Arpa **eken** buğday biçmez. (ADS 153)

### **-mİş (tamlananı görev kategorisinde)**

Dayak cennetten **çıkıştır**. (TDOAS 199)

Allah'tan **yazılmış** başa gelecek. (STA 19)

Doludan **ıslanmışın** yağmurdan pervası olmaz. (DBA 92)

Şahin gözünü ette **açmış**; karga gözünü bokta **açmış**. (ADS 436)

### **2.1.3.1. Gönderme, Atıf-İhtar**

#### **-DIK (tamlananı görev kategorisinde)**

Herkes **ektiğini** biçer. (ADS 309)

Herkesin **ettiği** yoluna gelir. (ADS 310)

Kimsenin **ettiği** yanına kalmaz. (ADS 365)

Keçinin meşeye **ettiğini** külü derisinden çıkarır. (ADS 354)

#### **-(A/I)r**

Ne **ekersen** onu biçersin. (ADS 395)

#### **-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

**Eden** bulur, inleyen **ölür**. (ADS 257)

Gizlide gebe **kalan** aşikârede doğurur. (ADS 288)

### **2.1.3.2. Gönderme, Atıf-Küçümseme**

Küçümseme alt fonksiyonun tespit edilmesinde sözlüksel alan bakımından küçümseme kavramı etrafında oluşan kelimeler (köle, ırgat, halayık) dikkate alınmıştır.

#### **-mA (tamlananı anlam kategorisinde)**

Eşekten **doğma** katır ne gönül bilir ne hatır. (TDOAS 37)

#### **-mA (tamlananı görev kategorisinde)**

Sonradan **görme**, güle güle ölme. (STA 13)

#### **-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Köleden ağa **olan** minareyi sesiyle yıkar. (ADS 371)

Anan ırgat, baban ırgat, sen de ırgat; senden **olan** da ırgat. (STA 171)

Halayıktan kadın **olan** turnayı deler taşla, köleden müezzin **olan** minareyi yıkar sesle.  
(STA 169)

Hiçten hâsıl **olan** hiç. (STA 180)

Dağdan **gelen** dağa gider. (STA 179)

### 2.1.3.3. Gönderme, Atıf-Tenkit

**-mA (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Etme bulma** dünyası. (ADS 277)

### 2.1.3.4. Gönderme, Atıf-Yakınma

**-mİş (tamlananı görev kategorisinde)**

Suçu gayriya atmak Havva anamızdan **kalmış**. (STA 211)

### 2.1.3.5. Gönderme, Atıf-Yetkinlik

**-(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)**

Erinden **gülen** kadının zülüfleri tef, tambur çalar. (STA 96)

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Anadan **gören** inci dizer; babadan **gören** sofraya yazar. (ADS 145)

Sanatını ustadan **görmeyen** (öğrenmeyen) öğrenmez. (ADS 421)

Atadan **gören** ok yontar, anadan **gören** don biçer. (TDOAS 104)

Atasözlerimiz, geçmişte yaşanmış olumsuz olaylardan ve bunun neticesinde kazanılmış olan tecrübelerden yola çıkılarak gelecek kuşakların bireysel ya da toplumsal olarak bir daha aynı sıkıntıları yaşamaması için tavsiyeler, uyarı ve öğüt amacı taşıyan didaktik metinler olması sebebiyle bu metinlerinde düşünceyi sağlamlaştırmak için geçmişte yaşanmış büyük olaylara, milli ve manevi unsurlara, dini öğelere atıfta bulunmaktadır.

#### 2.1.4. Gösterme

“Gösterme, tamlayan durumundaki fiile yönelik fonksiyon vurgusunu öne çıkaran, damga tamlananlı alt sınıf karşıtlığına sahip bir sıfat fiil türüdür.” (Turan, 2008: 42)

##### -(I/A)r

Buğday Hicaz’a **giderken** arpaya “ince yufkaya karışma” demiş. (ADS 207)

Kedi, yavrusunu **yerken** sığana benzetir. (ADS 355)

Kol **kesilirken** parmak acımaz (STA 2)

##### -(I)yor

Mısıra “yağmur **geliyor**” demişler; “çapan birlik mi?” demiş. (ADS 390)

Abdala “kar **yağıyor**” demişler, “titremeye hazırım (durmuşum)” demiş. (ADS 105)

Mirasa “nereye **gidiyorsun?**” demişler; “esip savurmaya” demiş. (ADS 390)

Gün geçer ömür tükenir, deli sevinir ki bayram **geliyor**. (STA 11)

Dam ardında eşiği bulmuş da erkeğini dışisini **arıyor**. (STA 205)

**Bilmiyorum** bir, **biliyorum** bin. (TDOAS 148)

At almadan ahır **yapıyor**. (STA 41)

##### 2.1.4.1. Gösterme-Alışkanlık

##### -(A/I)r

Ayı eniğini **severken** öldürür. (STA 9)

Tavuk bile su **içerken** göğe bakar. (STA 173)

Hoca **okurken** yanılır. (ADS 316)

##### -(I)yor

Çocuğa , “ne işliyorsun?” demişler, “büyüğün yaptığımı **işliyorum**” demiş. (STA 65)

Dün yumurtadan çıktı bugün kabuğunu **beğenmiyor**. (TDOAS 227)

Dam ardında eşiği bulmuş da erkeğini dışisini **arıyor**. (STA 205)

#### 2.1.4.2. Gösterme-Benzetme

**-(I)yor**

Kedi yavrusunu yerken “fareye **benziyordu**” demiş. (STA 207)

#### 2.1.4.3. Gösterme-İhtar

**-(A/I)r**

Kapıdan alacaklı **bakariken**, pencereden sadaka verilmez. (STA 57)

Irmaktan **geçerken** at değiştirilmez. (STA 73)

Kebap **pişerken** uyumak caiz değildir. (STA 108)

**-(I)yor**

Hocam, güzel güzel okuyorsun, ama hasta **ölüyor**. (STA 63)

Allahümme pirden, kendini sakın keline körden, topal da **geliyor** çekil yoldan. (STA 167)

O dağa yağdı, bu dağa yağdı, sen hala “kışa ne var?” **diyorsun**. (STA 142)

Çektin **gelmiyor**, koy salıver. (STA 150)

İyiliğe “nereye **gidiyorsun**” demişler, “kötülüğe” demiş. (ADS 336)

Kaza **geliyorum** demez. (ADS 352)

#### 2.1.4.4. Gösterme-İhtimal/İmkân

**-(I)yor**

İstedğin **olmuyorsa** olacağını iste. (STA 116)

#### 2.1.4.5. Gösterme-İma

**-(I)yor**

Kızım sana **söylüyorum**, gelinim sen anla. (STA 100)

#### 2.1.4.6. Gösterme-Küçümseme

**-(I)yor**

Solucan yılanla **ölçülüyorum** derken belinden kopmuş. (STA 92)

Üç günlük seyisliği var, kırk yıllık gübre **kariştiriyor**. (STA 77)

#### 2.1.4.7. Gösterme-Olgü

**-(I)yor**

Arsızın yüzüne tükürmüşler, “yağmur **yağıyor**” demiş. (ADS 153)

Çocuk ekmeği dolapta **bitiyor/yetişiyor** sanır. (STA 65)

Dün cin olup bugün adam **çarpıyor**. (STA 76)

#### 2.1.4.8. Gösterme-Sorgu

**-(I)yor**

Soğan yememişsen için niye **kaynıyor**? (STA 239)

#### 2.1.4.9. Gösterme-Tahmin

**-(I)yor**

Bir tencere kaynıyor amma içinde et mi, dert mi **kaynıyor**? (STA 113)

#### 2.1.4.10. Gösterme-Tereddüt

**-(I)yor**

Ne **inliyor** ne **buz ağılıyor**. (STA 202)

#### 2.1.4.11. Gösterme-Yetkinlik

**-(A/I)r**

At **beslenirken** kız istenirken. (ADS 160)

At **nallanırken** kurbağa ayağını uzatmaz. (ADS 162)

**-(I)yor**

Söz **biliyorsan** söyle, inansınlar; **bilmiyorsan** söyleme, seni adam sansınlar. (ADS 431)

Hırsıza “ne yapıyorsun?” demişler, “söz çalıyorum” demiş. “sesi **çıkıyor**” demişler, “yarın çıkar” demiş.

Kaçmaktan kovmaya elimiz **ermiyor**. (STA 108)

Hop deyince dere **atlanmıyor**. (STA 40)

Gösterme fonksiyonu da çoğunlukla tamlananın olumsuz bir yönüne işaret eder.

### 2.1.5. İhtimal

Bu fonksiyon kendi içinde “olasılık”, “olabilirlik”, “imkân”, “seçenek” gibi işlevler içerir. İhtimal fonksiyonunun icra edilmesinde, yandaş ekleşmede komşu olan şart zarf fiil ekinin (-sA) katkısı vardır. Bununla birlikte, birbirinden farklı iki veya daha fazla durumu ifade eden kelimeler (ölürse-kalırsa, gelirse-gelmezse) de ihtimal fonksiyonunun iletilmesini sağlamıştır.

**-(A/I)r**

**Ölürse** yer beğensin, **kalırsa** el beğensin. (ADS 408)

Palamut çok **biterse** kış erken olur. (ADS 411)

Kavak, yaprağını tepeden **dökerse** kış erken olur. (ADS 350)

**Gelirse** hane hoş, **gelmezse** daha hoş. (STA 174)

Veresiye veremem, ardın sıra gelemem, **gelirsem** de bulamam, **bulursam** da alamam. (STA 186)

Hanım **kırarsa** kaza, halayık **kırarsa** ceza. (ADS 301)

**-(y)AcAK**

Evden bir ölü **çıkacak** demişler, herkes hizmetçinin yüzüne bakmış. (ADS 278)

Göz budur, dağın ardındakini görmeli; akıl budur, başa **geleceği** bilmeli. (STA 8)

İmam **ölecek** de yüzün gülecek. (STA 43)

**-z**

Zaman sana **uymazsa** sen zamana uy. (STA 482)

#### 2.1.5.1. İhtimal-Dikkat Çekme

**-(A/I)r**

İğne **oynarsa**, iplik geçmez. (STA 180)



Dadandırma kara gelin, **dadanırsa** yine gelir. (ADS 226)

### 2.1.5.2. İhtimal-Endişe

**-(y)AcAK**

Ne idik, ne olduk, ne **olacağız?** (STA 157)

### 2.1.5.3. İhtimal-Gereklik

**-(A/I)r**

Deveye burç gerek **olursa** boynunu uzatır. (ADS 239)

### 2.1.5.4. İhtimal-İhtar

**-DI**

Söz verme, **verdinse** dönme. (ADS 432)

**-(A/I)r**

Gönül bir sırça saraydır **kırılırsa** yapılmaz. (ADS 290)

Kazan **taşarsa** kepçenin değeri olmaz. (ADS 352)

Kurtla **görüürsen** köpeğini yanından ayırma. (ADS 378)

**Verirsen** veresiye, batarsın karasuya. (ADS 461)

Çömlek taş **dokunursa** vay çömleğin haline. (ADS 225)

Hırsız evden **olursa** mandayı bacadan aşırır. (ADS 314)

**-(y)AcAK**

Geleceği varsa **göreceği** de var. (STA 75)

### 2.1.5.5. İhtimal-İktidar

**-(A/I)r**

Allah **isterse** bir kulun işini, mermere geçirir dişini; **istememezse** işini, muhallebi yerken kırar dişini. (ADS 139)

Ahali **isterse** padişahı tahttan indirir. (ADS 125)

Arslan **kükreirse** atın ayağı kösteklenir. (ADS 154)

### 2.1.5.6. İhtimal-İmkân

#### -DIK

Balık kavağa **çıktığı** vakit kösenin de sakalı biter. (STA 178)

#### -(y)AcAK

Hasta sağ **olacaksa** hekim kapıya gelir. (STA 199)

#### -(A/I)r

Allah gümüş kapıyı **kaparsa** altın kapıyı açar. (ADS 138)

Allah **verirse** el getirir, sel getirir, yel getirir. (ADS 141)

Lafla pilav **pişerse** deniz kadar yapı benden. (ADS 383)

#### -z

Kaya **uçmazsa** dere dolmaz. (ADS 351)

Köylü birbirine **düşmezse** Osmanlı mıkla yiyemez. (ADS 375)

Yel **esmezse** yaprak kımıldamaz. (TDOAS 474)

Ağanın alını **terlemezse** ırgatın burnu kanamaz. (ADS 120)

Öküz öküzün boynuzunda çamur **görmezse** korkmaz. (ADS 406)

Çamur **olmazsa** hamur olmaz. (STA 195)

Karakışta karlar, Martta yağmaz, Nisanda **durmazsa** değme çiftçinin keyfine. (ADS 343)

Ak curun **akmazsa** kara curun kol gibi. (ADS 126)

### 2.1.5.7. İhtimal-Küçümseme

#### -(y)AcAK

Seksende olmamış da doksanda mı **olacak?** (STA 243)

### 2.1.5.8. İhtimal-Tercih

**-(y)AcAK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Cana **gelecek** (kaza, zarar) mala gelsin. (ADS 211)

### 2.1.5.9. İhtimal-Yetkinlik, Yeterlik

**-(A/I)r**

**Kapabilirsən** kap, kapamazsan bakabak. (STA 108)

**-z**

Taşı **ısıramazsan** öpmek gerek. (STA 53)

Atasözlerimiz bizi geçmişte edinilen tecrübelerle gelecekte olacıklara hazırlama amacı da taşıdığı için bu metinlerde ihtimal sıfat fiil eki kullanılması tabiidir.

### 2.1.6. İstek

İstek sıfat fiili kendi içinde “istek-emir, istek-gereklik, istek-istek” olmak üzere üç ana alt fonksiyon icra etmektedir. Bu alt fonksiyonlar da kendi içinde “ihtar, tavsiye, telkin temenni, niyet vb.” alt fonksiyonlara ayrılmaktadır.

#### 2.1.6.1. İstek-Emir

Atasözlerimizdeki emir sıfat fiil fonksiyonu emirden daha çok tavsiye niteliğindedir. Fakat bu tavsiyeler nitelik ve nicelik olarak nüanslar göstermektedir. Mesela her ihtar fonksiyonu bir tavsiye içermekle birlikte tavsiyenin derecesi bakımından ihtar fonksiyonu daha güçlüdür. Yine her tembih bir tavsiye içerir fakat tavsiye fonksiyonunda bir genelleme varken tembihte daha çok yakın muhatap (2. şahıs) birine istekte bulunmaktadır. Bu yakın muhatap kendisini yüzey yapıda 2. şahıs eklerle belirgin bir şekilde göstermektedir.

Emir sıfat fiil ekinin hem kendisi hem de nitelediği tamlanan görev kategorisindedir.

##### 2.1.6.1.1. İstek-Emir/Benzetme

**-Ø**

Çelik gibi sert, hamur gibi yumuşak **olma**. (STA 190)

Pekmez gibi malın **olsun** Antakya'dan sinek gelir. (ADS 414)

Erim er (yiğidim yiğit) olsun da yerim (durağım) çalı (kaya) gibi **olsun**. (ADS 268)

#### 2.1.6.1.2. İstek-Emir/Denkleştirme

-Ø

Ne ileri **koş** ne geride **kal**. (STA 190)

Ayağını yorgana göre **uzat**. (ADS 166)

#### 2.1.6.1.2.1. İstek-Emir/Denkleştirme-İhtar

-Ø

Alçak yerde **yatma** sel alır, yüksek yerde **yatma** el alır. (ADS 135)

Pek **eğilme** basarlar, pek **yükselme** asarlar. (STA 190)

#### 2.1.6.1.3. İstek-Emir/Dikkat Çekme

-Ø

Baş **kes** yaş **kesme**. (ADS 182)

#### 2.1.6.1.4. İstek-Emir/ihtar

Alt fonksiyon olarak ihtarın oluşmasında sözlüksel alan açısından birbirine yakın “soysuz, el, çirkef, arsız, hırsız, deli, dilenci, darlık” gibi bir tehlikeye işaret eden kelimeler belirleyici olmuştur.

-Ø

**Alma** soysuzun kızını, sürer anasının izini. (ADS 142)

**Çalma** elin kapısını, çalarlar kapını. (ADS 216)

**Değme** bana değmeyim sana. (ADS 230)

**Güvenme** varlığa, düşersin darlığa. (ADS 297)

**İnanma** dostuna saman doldurur postuna. (ADS 324)

**Kork** Allah'tan korkmayandan. (ADS 369)

**Verme** malını veresiye, akar gider karasuya. (ADS 461)

Yukarıdaki cümlelerde emir sıfat ekli yüklem başa alınarak, vurgu yoluyla, ihtar fonksiyonunun derecesi arttırılmıştır.

Çirkefe taş **atma**, üstüne sıçrar. (ADS 219)

Çobana **verme** kızı ya koyun güttürür ya kuzu. (ADS 220)

Çok **incelme** koparsın. (ADS 223)

Çok **söyleme** arsız edersin, aç **bırakma** (parasız koyma, çok saklama) hırsız (yüzsüz) edersin. (ADS 224)

Deli ile **çıkma** yola, başına getirir bela (ADS 231)

Dilenciye borçlu **olma**, ya düğünde ister ya bayramda. (ADS 242)

Yüz **verme** arsız olur, az **verme** hırsız olur. (ADS 481)

Büyük lokma ye (de) büyük **söyleme**. (ADS 209)

Bağına erik, evine yörük **koyma**. (STA 169)

Pek **karıştırma**, altından Çapanoğlu çıkar. (STA 171)

Ayıyı huylandır, temaşaya bak; kurdu huylandır, kefen **hazırla**. (STA 222)

Aşıya zor deme, acı meyveleri **yeme**. (STA 216)

Arısını **söndür** balı ondan sonra ye. (STA 219)

Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta **kesme**; kimi uzun der, kimi kısa. (ADS 273)

Üveye **etme**, özünde bulursun; geline **etme**, kızında bulursun. (ADS 456)

Buğdayım var **deme**, ambara girmeyince; oğlum var **deme**, yoksulluğa ermeyince. (ADS 207)

Gönül **verme** evliye, eve gider unuttur. (ADS 291)

#### **2.1.6.1.5. İstek-Emir/İmhal**

Erteleme, mühlet anlamı içeren kelimeler (bin, kadar, geç, varsın) sıfat fiilin fiile imhal fonksiyonu vermesini sağlamıştır.

**-Ø**

Beni sokmayan yılan bin **yaşasın**. (ADS 184)

Elmayı havaya **at**, düşünceye kadar Allah kerim. (ADS 264)

Geç **olsun** da güç **olmasın**. (ADS 284)

Yağmur yağsın da varsın kerpiç **ağlasın**. (ADS 464)

Koca öküz ölürse de samandan **ölsün**. (STA 178)

#### 2.1.6.1.6. İstek-Emir/İmkân

-Ø

Sakal bıyığa denk olmayınca berber ne **yapsın**? (STA 181)

Allah'tan sıska, ne **yapsın** muska? (ADS 140)

Batak **olsun** kurbağa bulunur. (STA 179)

Vermeyince Mabut, ne **yapsın** Mahmut? (ADS 461)

Var ne **bilsin** yok halinden. (ADS 459)

Güzele köken yakışır çirkine allar **neylesin**. (ADS 297)

#### 2.1.6.1.7. İstek-Emir-İntizar

-Ø

Balık demiş ki: “Etimi yiyen doymasın, avımı yapan **gülmesin/onmasın**.” (STA 171)

Ramazanda yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayramda yüzü kara **olsun**. (ADS 415)

#### 2.1.6.1.8. İstek-Emir/Öneri-Tavsiye

-Ø

Ağır otur ki bey (ağa, molla) **desinler**. (ADS 121)

Ek tohumun hasını **çekme** yiyecek yasını. (ADS 259)

Ne karanlıkta yat, ne kara düş **gör**. (ADS 396)

Ağır ol batman **gel**. (ADS 121)

Buğdayı komşuna **sat**, varır da bazlamasını yersin. (STA 158)

### 2.1.6.1.9. İstek-Emir-Sınırlama

-Ø

Buğday Hicaz'a giderken arpaya "ince yufkaya **karışma**" demiş. (ADS 207)

Buğday mısıra demiş ki: "Aş ol, keş ol, hamur işine **karışma**." (ADS 207)

#### 2.1.6.1.9.1. İstek- Emir/Sınırlama/Tavsiye

Sınırlama fonksiyonun tespit edilmesinde "ille, ayda bir, üçüncü, vb." zaman ve mekân bakımından sınırlama ifade eden kelimeler belirleyici olmuştur.

-Ø

Aklına geleni **işleme**, her ağacı **taşlama**. (ADS 132)

Akşama karşı gitme, tana karşı **yatma**. (ADS 132)

Alma alı, **satma** kırır, ille doru, ille doru yağızın da bin de biri. (ADS 141)

Alma sarı, satma sarı, kapındaysa **tutma** sarı. (ADS 142)

Ayda bir **gel** dostuna, kalksın ayaküstüne; günde bir gel dostuna, yatsın sırt üstüne. (ADS 167)

Bir hatır, iki hatır, üçüncüde **vur yatır**. (ADS 196)

Dokuz (iki) **ölç** bir **biç**. (ADS 246)

Pekmezi küpten kadını kökten **al**. (ADS 414)

Tarlayı düz **al**, kadını kız al. (ADS 442)

Kızı kızken görme, gelinken gör; gelinken **görme**, beşik ardında **gör**. (ADS 362)

#### 2.1.6.1.9.2. İstek-Emir/Sınırlama/Tespit

-Ø

Kasımdan on gün evvel **ek**, on gün sonra **ekme**. (ADS 349)

Mart dokuzunda çıra **yak** bağ **buda**. (ADS 387)

Şubatın sonundan Mart'ın onundan **kork**. (ADS 439)

### 2.1.6.1.10. İstek-Emir/Sitem

-Ø

Bir dokun, bir ah **dinle**. (DBA 55)

Akıl verme para **ver**. (DBA 15)

Sakalım yok ki sözüm **dinlensin**. (STA 8)

Besle kargayı **oysun** gözünü. (ADS 185)

İyilik et kele, **övünsün** ele. (ADS 337)

### 2.1.6.1.11. İstek-Emir/Tavsiye

-Ø

Akara kokara bakma çuvala girene **bak**. (ADS 126)

Atın varken yol **tanı**, ağın varken el tanı. (ADS 162)

Baş **ol** da eşekbaşı (soğan başı) ol. (ADS 182)

Benden sana bir öğüt: Ununu elinde **öğüt**. (ADS 184)

Torbanda **bulunsun** da varsın ham olsun. ( STA 221)

Önünü gözet sonunu **üret**. (STA 221)

Kötü de olsa evin olsun; oruçluk bile olsa bulgurun **olsun**. (STA 93)

Elin işte gözün eşte **olsun**. (STA 96)

Sağım cennet solum Kâbe deyip **savurma**. (STA 133)

Kışın yaba al, yazın soba **al**. (STA 228)

İte bir kez vur ölsün, bir dahi **vur** dirilsin. (STA 226)

**Kes** elinin tırnağını kuldan utan, kes ayağının tırnağını Allah'tan utan. (STA 225)

Armudu soy **ye** elmayı say **ye**. (ADS 152)

Dost evinde başını **bağla**, düşman evinde tırnağını **kes**. (ADS 247)

Gençlikte para **kazan** (taş taşı), kocalıkta kur kazan (ye aşı). (ADS 287)

Hekimden **sorma**, çekenden **sor**. (ADS 305)



Ayağını sıcak **tut**, başını serin; gönlünü ferah tut, **düşünme** derin. (ADS 166)

Dut yaprağı açtı, **soyun**: döktü **giyin**. (ADS 249)

Dünya dört (kırk) kulplu bir kazan, bir kulpundan **tut** da **kazan**. (ADS 251)

Az **söyle** çok **dinle**. (DBA 39)

Önce **düşün**, sonra söyle. (ADS 409)

#### 2.1.6.1.12. İstek- Emir/Tehdit

-Ø

**Açtırma** kutuyu, **söyletme** kötüyü. (ADS 113)

#### 2.1.6.1.13. İstek-Emir/Telkin

Buradaki telkin bir düşünceyi aşlamaya çalışmaktan ziyade yol ve çıkış gösterme mahiyeti taşır.

-Ø

**Ağlama** ölü için, **ağla** deli (diri) için. (ADS 122)

Alacağım **olsun** da alakargada olsun. (ADS 134)

Sağ olsun da dağ ardında **olsun**. (ADS 420)

Sen kazan da düşmana **kalsın**. (ADS 424)

Çanakta balın **olsun**, Yemen'den (Bağdat'tan) arı gelir. (ADS 216)

#### 2.1.6.1.14. İstek-Emir/Temenni

Sözlüksel alan bakımından aynı ya da benzer grupta yer alan kelimeler (Allah, hayr, şer, muhtaç) sıfat fiile temenni görevi yüklemiştir.

-Ø

Allah sağ eli sol ele muhtaç **etmesin**. (ADS 140)

Allah son gürlüğü **versin**. (ADS 140)

Yağmurda düşmanımın koyunu, dostun atı **satılsın**. (ADS 464)

Tan **gelsin**, hayrı beraber gelsin. (ADS 441)

Martta **yağmasın**, nisanda **dinmesin**. (ADS 388)

**An** beni bir kozla, o da çürük çıksın. (ADS 148)

Hayır işi uzat şerre **dönsün**, şer işi uzat hayra **dönsün**. (ADS 304)

Tilki “benim için demem ama üzümsüz bağın kökü **kurusun**” demiş. (ADS 448)

Oğlan olsun, deli **olsun**; ekmek olsun, kuru olsun. (ADS 399)

Çömçe tutan elim **olsun**, ocaklıkta yerim **olsun**. (ADS 224)

Veren eller dert **görmesin**. (STA 58)

#### 2.1.6.1.15. İstek- Emir/Tembih

-Ø

Aşını, eşini, işini **bil**. (ADS 156)

Düşmanın karınca ise de hor **bakma**. (ADS 254)

Herkesin geçtiği köprüden sen de **geç**. (ADS 310)

Ulular köprü olsa basıp **geçme**. (ADS 452)

Vardığın yer körse gözünü **kapa**. (ADS 458)

Beş kuruşun varsa beş yere **düğümle**. (ADS 186)

Bağda izin olsun; üzümüne yüzün **olsun**. (DBA 43)

#### 2.1.6.1.16. İstek-Emir/Tercih-Karşılaştırma

-Ø

Adamın adı çıkacağına canı **çıksın**. (ADS 116)

Bir avuç altının olacağına bir avuç toprağın **olsun**. (ADS 192)

Deli dostun olacağına akıllı düşmanın **olsun**. (ADS 231)

Ağzı eğri olsa da zengin oğlu **söylesin**. (TDOAS 64)

Bu bölümde isteğin ana alt fonksiyonu emir sıfat fiili, emrin derecelerinde artış ve azalış bakımından farklılıklar göstermektedir. Mesela “ihtar, intizar, tehdit” alt

fonksiyonlarında emrin derecesi artarken “tavsiye, telkin, tembih” alt fonksiyonlarında ise emrin derecesi azalmaktadır.

#### 2.1.6.2. İstek-İstek/Gereklik

İstek sıfat fiilin bu ana alt fonksiyonunda emir sıfat fiil ekine nazaran isteğin şiddeti azalmaktadır.

##### -mAll

Yalancıyı kaçtığı yere kadar **kovalamalı**. (ADS 465)

Bir günlük rızık için iki gün **çabalmalıdır**. (STA 59)

Kul kullanan, bir gözünü kör, bir kulağını sağır **etmeli**. (ADS 376)

Eşeğin kuvveti var diye iki kişi birden **yüklenmemeli**. (STA 68)

##### -(y)A

Örnek cümlelerde mevcut olan “**gerek**” kelimesi sıfat fiilin gereklilik fonksiyonu iletebilmesine katkı sağlamaktadır.

Arka gerektir arka, ya **utana** ya **korka**. (ADS 152)

Böyle gerek danaya, buzağının hakkını **yemeye**. (ADS 206)

Sade pirinç zerde olmaz, bal gerektir kazana; baba malı tez tükenir evlat gerek **kazana**. (ADS 418)

Oğula devlet gerek ise anaya ataya hürmet **eyleye**. (STA 53)

#### 2.1.6.2.1. İstek-Gereklik/Benzetme

##### -mAll

Ata dost gibi **bakmalı**, düşman gibi **binmeli**. (ADS 158)

Maşa gibi dikilmesini değil, kavak gibi eğilmesini **bilmeli**, körü körüne inat etmemeli. (STA 53)

#### 2.1.6.2.2. İstek-Gereklik/Denkleştirme

##### -mAll

Atı ata, eŖeęi eŖeęe **koŖmalı**. (STA 47)

Canı cana **ölçmeli**. (ADS 212)

Ya okuyup hoca, ya zengin kıza koca **olmalı**. (STA 101)

### 2.1.6.2.3. İstek-Gereklik/İhtar

ÇaęrıŖım alanı bakımından bir soruna iŖaret eden kelimeler (piŖman ol-, utan-, taŖ at, sakla-, sakın-, Ŗeytan vd.) ihtar fonksiyonunun iletilmesini saęlamıŖtır.

#### -mAll

DüŖüne düŖüne görmeli iŖi, sonra piŖman **olmamalı** kiŖi. (ADS 254)

Köpeęi dövmeli ama sahibinden **utanmalı**. (ADS 371)

Ne oldum dememeli ne olacaęım **demeli**. (ADS 396)

Sırça köŖkte (evde) oturan komŖusuna taŖ **atmamalı**. (ADS 427)

Ŗahin sesi iŖitilince piliçleri **saklamalı**. (STA 223)

Kösenin sözüne, sakalı bittikten sonra **inanmalı**. (STA 168)

Yal vakti itten, yem vakti attan **sakınmalı**. (STA 223)

Ŗeytan ile yemek yiyenin kaŖıę uzun **olmalı**. (STA 213)

Hastayı buza aŖıęı söze **yollamamalıdır**. (STA 199)

Dünyada bir iki dinliden, bir de iki donludan **korkmalı**. (STA 78)

#### -z

Martta sürmez eylülde **ekmezsен** sabanı bırak. (ADS 387)

### 2.1.6.2.4. İstek-Gereklik/KarŖılaŖtırma

#### -mAll

Dost için **ölmeli**, düŖman için **dirilmeli**. (ADS 247)

### 2.1.6.2.5. İstek-Gereklik/Sınırlama

#### -mAll

Kırk yılda bir kadın sözü **dinlemelidir**. (STA 99)

#### 2.1.6.2.6. İstek-Gereklik/Tavsiye

##### -mAll

Aldığın kadının ya gümüşü **olmalı** ya da kömüğü. (STA 93)

Kitabın yenisinden, hocanın eskisinden **okumalıdır**. (STA 87)

#### 2.1.6.2.7. İstek-Gereklik/Tedbir

Burada zarf fiil eklerinin (-kAn, -mAdAn) tesiriyle tedbir alt fonksiyonu oluşmuştur.

##### -mAll

Rüzgâra göre yelken **açmalı**. (STA 236)

Yangın bacayı sarmadan çare **bulmalı**. (STA 223)

Yel gelen deliği **kapamalı**. (ADS 472)

Su akarken testiği **doldurmalı**. (ADS 433)

#### 2.1.6.2.8. İstek-Gereklik/Tercih

##### -mAll

Ya bu deveyi **gütmeli** ya bu diyardan **gitmeli**. (STA 202)

#### 2.1.6.2.9. İstek-Gereklik/Yetkinlik

##### -mAll

Hem şiş **yağlanmalı**, hem kebab **pişmeli**. (STA 39)

Her işi oluruyla **bitirmeli**. (STA 39)

Verdin mi **doymalı**, vurdun mu **koymalı**. (STA 58)

Avrat gayreti **gütmemeli**, er gayreti **gütmeli**. (STA 59)

### 2.1.6.3. İstek-İstek

“İstekin diğerlerine nazaran istemeye yönelik şiddeti daha az olan bu ana alt fonksiyonun *arzu, heves; eğilim, ihtâr* gibi alt fonksiyonları tespit edilmiştir.” (Topçu, 2011: 114)

#### -(y)A

Aç ile dost **olayım** diyen peşin karnını doyursun. (ADS 112)

Arkadaşımı söyle, kim olduğunu **söyleyeyim**. (ADS 152)

Atalar **çık arayım** der tahta döner dolaşır gelir bahta. (ADS 158)

Karga keklği taklit **edeyim** derken kendi yürüyüşünü şaşırılmış. (ADS 345)

Dünya bir gemi, akıl yelkeni, kolla kendini, **göreyim** seni. (ADS 251)

Acemi gelin kendine çeki düzen **vereyim** derken, düğün bayram savışır. (STA 90)

Dert bir **olaydı** ağlamak kolaydı. (ADS 236)

#### -(y)AcAK

At **basmayacağım** dediği yere üç kez basar. (TDOAS 97)

#### -(y)AsI

Kula kul desen **ölesi** gelir, ağaya kul desen **gülesi** gelir. (TDOAS 365)

### 2.1.6.3.1. İstek-İstek/Arzu

#### -sA

Baba evi uzak olsa, övünmesi kolay **olsa**. (STA 156)

Bizimle **olsaydı** da kubbe kadar kamburu olsaydı. (STA 133)

Bir ölüm, bir ayrılık **olmasaydı**. (STA 248)

Anam babam kesem, elimi soksam **yesem**. (ADS 146)

Alçacak dağlara kar yağsa kış değil mi, kişi kendi halini **bilse** hoş değil mi ? (STA 91)

**Çağırsalar** da gitmesem, **çağırmasalar** da sitem etsem. (STA 174)

#### -(y)A

Ben istemez miyim kaynatam kasap **ola** kaynanam hamamcı **ola**. (STA 94)

Cahil olan şad **olayım** der, daim elem çeker. (STA 51)

#### 2.1.6.3.2. İstek-İstek/Alay

**-(y)AcAK**

Tilkiye: “Tavuk kebabı yer misin?” demişler; “adamın **güleceğini** getiriyorsunuz” demiş. (ADS 449)

#### 2.1.6.3.3. İstek-İstek/Beddua

**-AsI**

Baktın kar havası eve gel kör **olası**. (STA 219)

#### 2.1.6.3.4. İstek-İstek/Gereklik

**-(y)AcAK**

Hava uymazsa sana, sen havaya **uyacaksın**. (STA 141)

#### 2.1.6.3.5. İstek-İstek/İhtar

**-(y)A**

Dur ayağıma yer edeyim, bak sana neler **edeyim**. (STA 38)

Yetim der sakla beni, büyük olan **vuram** seni. (STA 177)

#### 2.1.6.3.6. İstek-İstek/İmkân

**-(y)A**

Güzele ne giydirden yakışır, çirkine nerde **bulayım** alla yeşil. (STA 130)

Ölü gibi öl ki adam gibi **ağlayayım**. (STA 181)

Elin ağzı torba değil ki (çekip) **büzesin**. (ADS 263)

Yalanın kemiği yok ki boğazına **bata**. (ADS 465)

**-sA**

Gençler **bilse**, yaşlılar **yapabilse**. (STA 242)

Anamın (babamın) öleceğini **bilseydim** kulağı dolu dariya satardım (acı soğana değişirdim). (ADS 147)

#### 2.1.6.3.7. İstek-İstek/İtina

-(y)A

Yenice eleğim, seni nerelere **asayım**. (ADS 473)

#### 2.1.6.3.8. İstek-İstek/Küçümseme

-(y)A

Kendi muhtacı himmet bir dede, nerede kaldı gayrıya himmet **ede**. (STA 241)

#### 2.1.6.3.9. İstek-İstek/Niyet

-(y)AcAk±ol-

Kırk yılın başında bir gece hırsızlığa **çıkacak** olduk onda da ay akşamdan doğdu. (STA 215)

Oduklar baltadan dava **edecek** olmuşlar, sapı bizden diye vazgeçmişler. (STA 36)

#### 2.1.6.3.10. İstek-İstek/Öneri

-(y)AII

Şartı tarlada **keselim**, harmanda yabalaşmayalım. (STA 44)

#### 2.1.6.3.11. İstek-İstek/Rivayet-Alay

-(y)AcAK±mIş

Toprak testi, demir güğümle **çarpışacakmış**. (STA 92)

#### 2.1.6.3.12. İstek-İstek/Temenni

-(y)A

Komşunu iki inekli (öküzlü) iste ki kendin bir inekli (öküzlü) **olasın**. (ADS 368)

Martta tezek **kuruya**, nisanda seller **yürüye**. (STA 142)

Sabah ola hayr **ola**. (TDOAS 411)



Ver yiğidi yiğide, Mevla rızkını **yetire**. (ADS 461)

Kutsuz yoksulun evi beylere komşu **ola**. (STA 55)

Hayır dile eşine (komşuna), hayır **gele** başına. (ADS 304)

### 2.1.6.3.13. İstek-İstek/Temenni/İhtimal

-(A/I)r

Baş sağ **olursa** börk çok bulunur. (ADS 182)

### 2.1.6.3.14. İstek-İstek/Tercih

-(y)A

Param seni vereyim de mi düşman olayım, vermeyim de mi düşman olayım?  
**Vermeyeyim** de düşman olayım. (ADS 412)

-(y)AcAK

Ambarda **duracağına** toprakta dursun. (STA 217)

### 2.1.6.3.15. İstek-İstek/Vaat

-(y)A

Hasta ol benim için, **öleyim** senin için. (ADS 303)

Say beni **sayayım** seni. (TDOAS 418)

Bekle eşeciğim, yaz gelsin yonca **yiyesin**. (STA 108)

Sana bir yumurta **pişireyim**; ama ev bağda, bağ da dağda. (STA 13)

Yiyesin kaz etini **göresin** lezzetini. (STA 246)

Göster yoldaşını **söyleyeyim** geleceğini. (STA 236)

Sakla beni varken **bulunayım** sana yokken. (ADS 420)

Toprak diyor: “Öldür beni, **dirilteyim** seni.” (STA 218)

### 2.1.6.3.16. İstek-İstek/ Yakınma

-(y)A

Dilim seni, dilim seni; dilim dilim **dilem** seni. (ADS 242)

Eşeği kurt yemiş, sahibi “düş **olaydı** bari” demiş. (STA 110)

### 2.1.7. Rivayet

“Bu fonksiyon, geçmişte gerçekleşmiş ancak etkisi hala sürmekte olan bir fiil ile tamlananın nitelenmesini sağlayan bir fonksiyondur.” (Topçu, 2011: 126)

#### -DI

Her kime iyilik edersen, sakın ondan kendini. Kime iyilik **ettinse** ondan sakın. (STA 145)

“Vur” **dedilerse** “öldür” demediler ya. (STA 190)

Pamuğun **olmadıysa**, yün ek. (STA 202)

Bir şeyi muradetme, **olduysa** inad etme. (STA 32)

#### -mİş

Dayım adam olmadıktan sonra, ha şehirli olmuş ha köylü. (STA 14)

Hırsız hırsızdan aşırılmış, Allah görmüş **şaşırılmış**. (STA 17)

Gücük (şubat), “ya iti soludurum, ya devenin kuyruğuna çıkarım” **demiş**. (ADS 294)

Sabreden derviş muradına **ermiş**. (STA 197)

Anası (onu) kadir gecesini **doğurmuş**. (STA 214)

Babası koruk **yemiş** oğlunun dişi **kamaşmış**. (TDOAS 125)

Dünya (Peygamber) Süleyman’a bile **kalmamış**. (ADS 252)

Yola yoğurt **dökmüş** var mı? (ADS 478)

Kaçanın anası **ağlamamış**. (ADS 339)

Suç gelin etmişler, kimse güvey **girmemiş**. (ADS 433)

Acından kimse **ölmemiş**. (ADS 108)

### 2.1.7.1. Rivayet-Alay

#### -mİş

Bir deli kuyuya taş atmış, kırk akıllı **çıkaramamış**. (ADS 193)

Boşboğazı cehenneme atmışlar, “odun yaş (az)” diye **bağırmiş**. (ADS 204)

Deliye bal tattırmışlar, çarşıda katran **bırakmamış**. (ADS 232)

### 2.1.7.2. Rivayet-Alışkanlık

#### -miş

Nasreddin Hoca, ölü beygire gem **takarmış**. (STA 13)

Köylü köyünden geçmiş de, huylu huyundan **geçmemiş**. (STA 138)

Kuma (ortak) gemisi **yürümüş**, elti gemisi **yürümemiş**. (ADS 377)

### 2.1.7.3. Rivayet- Benzetme

#### -miş

Akşam bulut kızarırsa karın erkek doğurmuş gibi olur, sabahleyin bulut kızarırsa evine düşman **girmiş** gibi olur. (TDOAS 74)

Ev dememişler, evran **demişler**. (ADS 278)

### 2.1.7.3.1. Rivayet-Benzetme, Tasvir

#### -miş

Mürüvvetsiz adam, suyu **çekilmiş** değirmene benzer. (STA 58)

### 2.1.7.4. Rivayet-İhtar

#### -miş

El adamı iğnenin deliğinden **gözetlermiş**. (STA 114)

Sarmısağı gelin etmişler, kırk gün kokusu **çıkmamış**. (ADS 422)

İslam’ın şartı beş, altıncısı insaf **demişler**. (ADS 329)

Ağaca balta vurmuşlar “sapı bedenimden” **demiş**. (ADS 118)

İnsanoğlu çiğ süt **emmiş**. (ADS 327)

### 2.1.7.5. Rivayet-İmkân

#### -miş

Aça dokuz yorgan örtmüşler yine **uyuyamamış**. (ADS 106)

### 2.1.7.6. Rivayet-Karşılaştırma

#### -miş

Acıyan **uyumuş**, acıkan **uyumamış**. (ADS 109)

Yılan sokan **uyumuş**, aç kalan **uyumamış**. (ADS 475)

### 2.1.7.7. Rivayet- Küçümseme

Rivayetin alt fonksiyonu olarak küçümseme işlevinin kazanılmasında buna işaret eden bazı kelimeler mevcuttur: Çingene, deli, domuz, ebleh vb.

#### -miş

Ayı akım, kirpi yumuşağım **demiş**. (ADS 167)

Çingeneye beylik **vermişler** önce babasını asmış (kesmiş). (ADS 219)

Deli kız düğün etmiş, kendi baş sedire **geçmiş**. (ADS 232)

Parayı domuzun boynuna takmışlar da “Domuz Ağa!” diye **çağırmişlar**. (ADS 413)

Sıçana rakı içirmişler, kediye meydan **okumuş**. (ADS 427)

Tavşan dağa küsmüş dağın haberi **olmamış**. (ADS 444)

İki kardeş savaşmış ebleh buna **inanmış**. (ADS 322)

Kel kız gelin **olmuş** çarşı pazar kapanmış. (STA 12)

Kuru çeşmede abdest almış, ihmalpaşada namaz **kılmış**. (STA 12)

Çingeneyi paşa **yapmışlar**, “ şu ağaçlardan ne güzel kasnak olur” demiş. (STA 169)

Horoz kendini çöp tepesinde görmüş de müezzin oldum **sanmış**. (STA 157)

Sivrisinek öküzün üzerine oturmuş ağır mıyım **demiş**. (STA 158)

Çömlek **demiş**: “Dibim altın,” kaşık demiş: “Girdim çıktım.” (STA 88)

Dilenciye bir hıyar vermişler de eğri diye **beğenmemiş**. (STA 156)

Katıra “baban kim ?” demişler, “dayım at” **demiş.** (STA 157)

Eşeği düğüne **çağırmişlar,** “ ya odun eksik ya su” demiş. (ADS 273)

Eşeğe (katıra) cilve yap demişler, çifte (tekme) **atmış.** (ADS 272)

Külhancının beyliği hamamcılık **demişler.** (ADS 381)

Tavuk kaza bakmış da kıçını **yırtmış.** (ADS 445)

#### **2.1.7.8. Rivayet- Olgu**

##### **-miş**

Allah kardeşi kardeş yaratmış, kesesini ayrı **yaratmış.** (ADS 139)

Dertsiz bir kabak varmış, onun da başını kesip içini **oymuşlar.** (ADS 237)

Deve boynuz ararken kulaktan **olmuş.** (ADS 238)

Dünyayı umutla **yemişler.** (ADS 253)

Erinenin oğlu kızı **olmamış.** (ADS 269)

Varını veren **utanmamış.** (ADS 459)

Yalancının evi yanmış, kimse **inanmamış.** (ADS 465)

Yaş yetmiş iş **bitmiş.** (ADS 469)

Aça kazan astırma, **donmuşa** öd yaktırma. (STA 5)

Ahmak toplamış, akıllı **yemiş.**(STA 9)

Su **susamışa** verilir. (STA 182)

Köse bir tarak bulmuş, ne bulmuş **sevinmiş** ne **yitirmiş** ne **tasalanmış.** (STA 155)

#### **2.1.7.9. Rivayet-Sınırlama**

##### **-miş**

Çingene manda malaklayıncaya kadar sabretmiş de süt pişinceye kadar **sabredememiş.**  
(STA 197)

Allah kuluna nefesi sayı ile **vermiş.** (STA 22)

Allah insana iki kulak bir ağız **vermiş.** (ADS 139)

### 2.1.7.10. Rivayet-Tahmin

#### -mİş

Ağlayanlar bir gün güle **gelmiştir**. (STA 146)

#### -DI

Mescit **yıkıldıysa** mihrap yerindedir. (STA74)

Ağaç kapı **kapandıysa** altın kapı açılır. (STA 146)

### 2.1.7.11. Rivayet-Tenkit

#### -mİş

Akılları pazara çıkarmışlar; herkes kendi aklını **beğenmiş**. (DBA 14)

Dertli derdini yanmış, dertsiz türkü **sanmış**. (STA 154)

Kazan kazana kara **demiş**. (ADS 352)

Doğruluk minarede **kalmış** (onun da içi eğri). (ADS 244)

İt ite, it de kuyruğuna **buyurmuş**. (TDOAS 309)

Baba oğluna bağ bağışlamış; oğul babaya bir salkım üzüm **vermemiş**. (DBA 41)

Maymun yoğurdu yemiş, artığını ayının yüzüne **sürmüştü**. ( ADS 388)

Kediye “bokun kimya” demişler, üstünü **örtmüştü**. (ADS 355)

Meyhaneciden şahit istemişler (sormuşlar) bozacıyı (mezeciği) **göstermiş**. (ADS 389)

### 2.1.7.12. Rivayet-Umut

#### -mİş

Dert gezmiş, derman beraber **gezmiş**. (ADS 236)

### 2.1.7.13. Rivayet-Yetkinlik, Yeterlik

#### -mİş

Doğuran avrat Azrail’i **yenmiş**. (ADS 245)

Eşek (eşkin) eve **gelmiş**, yorga yolda kalmış. (ADS 275)

Eski kaçmış; iğne iplik geri **getirmiş**. (ADS 271)

Soran **yanılmamış**. (ADS 430)

Beş para giren ev **yıkılmamış**. (ADS 186)

Buyuran (ağız) **yorulmamış**. (ADS 208)

Eğer'i meğer ile evlendirmişler keşki **doğmuş**. (TDOAS 231)

Deveye “bir çömlek yapıver” demişler, yedi kazan sütü **devirmiş**. (STA 39)

Ana kızına taht kurmuş, baht **kuramamış**. (ADS 146)

Kırk hırsız bir çıplağı **soyamamış**. (ADS 359 )

Harmanı yakarım diyen orağa **yetişmemiş**. (ADS 302)

Aç kurt dağa varmış, **çıkamamış**, demişler: “Ne kadar toktur.” (STA 5)

Bir çingeneyi dokuz mahalle **doyuramamış**. (STA 3)

Ayı inine **sığmamış** bir de kuyruğuna kalbur bağlamış. (STA 9)

#### **2.1.7.13.1. Rivayet-Yetkinlik, Yeterlik/Karşılaştırma**

##### **-miş**

Danışan dağı **aşmış**, danışmayan(-ın) yolu **şaşmış**. (ADS 228)

Âlim **unutmuş** kalem **unutmamış**. (ADS 137)

Rivayet fonksiyonuna baktığımızda genel olarak etik ve ahlaki bir soruna işaret ettiği için bu fonksiyonda rivayete ek olarak küçümseme, alay ve tenkit alt fonksiyonları görülmektedir.

#### **2.1.8. Tahmin**

Bu fonksiyon, bir durum hakkında öngörü içeren cümlelerde karşımıza çıkar. İhtimalde en az iki durum arasında karar verme mevcutken tahminde tek bir durum hakkında kesinlik içeren kestirim sözkonusudur.

##### **-(y)AcAK**

Kürt **alamayacağını** başışlar. (STA 57)

“Ha” demeden “helva” **diyeceğini** bilirim. (STA 43)

İnsan **öleceğini** bilse mezarını kendi kazar. (STA 191)

Keçinin sumağa ettiğini (meşeye) sumak keçiye **edecek**. (ADS 354)

#### 2.1.8.1. Tahmin/Alışkanlık

**-(y)AcAK**

**Gideceğin** Antep, **yiyeceğin** pekmez. (ADS 287)

#### 2.1.8.2. Tahmin-Beklenti/Umut

**-(y)AcAK (tamlananı görev kategorisinde)**

Devletli yanını kaşısa yoksul para **verecek** sanır. (ADS 240)

**-(y)AcAK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Çiftçinin karnını yarmışlar, kırk tane “**gelecek yıl**” çıkmış. (ADS 218)

#### 2.1.8.3. Tahmin-Endişe

**-(y)AcAk**

Denizi geçtik derede **boğulacağız**. (STA 11)

Eşeğe “sıpan oldu” demişler, “sırtımdan yükümü alacak değil ya önümden yemimi **alacak**” demiş. (STA 66)

#### 2.1.8.4. Tahmin/İhtar

**-(y)AcAK**

Ben de senin gibi idim, sen de benim gibi **olacaksın**. (TDOAS 141)

#### 2.1.8.5. Tahmin/İhtimal

**(A/I)r**

**Ağlarsa** anam ağlar, başkası (kalanı) yalan ağlar. (ADS 122)

**-(y)AcAK**

**Alacağın** bir fitil, pamuğun öngesini/batmanını sorarsın. (STA 227)



### 2.1.8.6. Tahmin-Sınırlama

**-(y)AcAK (tamlananı görev kategorisinde)**

Kedinin **gideceği** samanlığa kadar. (ADS 355)

**-(y)AcAK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Tilkinin dönüp (gezip, dolaşıp) **geleceği yer**, kürkçü dükkânıdır. (ADS 448)

### 2.1.8.7. Tahmin-Tedbir

**-(y)AcAK**

Lokmayı ağzına sokmadan nasıl **yutulacağını** düşün. (STA 221)

Girmezden evvel **çıkacağını** düşün. (STA 220)

### 2.1.8.8. Tahmin-Yeterlilik

**-(y)AcAK**

Bir yükü **götüreceğin** kadar yüklen. (STA 219)

### 2.1.9. Tasvir

Bu fonksiyonunda, sıfat fiil eki, fiile, tamlananı suret, şekil ve duyu yönünden niteleyen bir fonksiyon verir. Atasözleri çoğunlukla “temsili” ve “mecazi” ifadeler taşıdığı için bu sözlerde tasvirin gerçek olma zorunluluğu yoktur. Burada sıfat fiil, anlatıma somutluk kazandırarak zihnin algılarının en doğru şekilde yerleşmesini sağlar.

**-(A)K (tamlananı anlam kategorisinde)**

İlim **yumuşak** döşekte yatmaz. (STA 87)

**-(I)K (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Açık** yaradan kimse ölmez. (STA 191)

**Yatık** ekin sahibini kaldırır. (STA 218)

Yar beni ansın bir **çürük** elma ile. (STA 205)

**Bulaşık** kap kullananın bulaşık hastalık mirasıdır. (STA 225)

**Bulanık** suda balık avlar. (TDOAS 171)

Kaş çatmakla **çatık** kaş olunmaz. (ADS 349)

**Eğik** boynu kılıç kapmaz. (STA 35)

**Aksak** karga önden uçar. (TDOAS 74)

**Açık yaraya** tuz ekilmez. (ADS 111)

**Açık kaba** it değer (siyer). (ADS 111)

**Çürük tahta** çivi tutmaz. (ADS 225)

**Yanık** yerin otu tez biter. (ADS 466)

**-(I)K (tamlananı görev kategorisinde)**

Kolu **kırık** işlemiş, gönlü kırık işlememiş. (STA 116)

Doğru söyleyenin tepesi **delik** olur. (ADS 244)

Analık, kara yamalık; çorba pişirmiş, suyu **bulanık**. (STA 24)

Yağmur yağar **yarıklar** örtülür. (STA 63)

Yiğidin sözü demirin **kertiği**. (ADS 476)

**-III (tamlananı görev kategorisinde)**

Alemin tenceresi **kapalı** kaynar. (STA 113)

**-mİş (tamlananı anlam kategorisinde)**

İnsanın başına gelen **pişmiş** tavuk başına gelmez. (STA 76)

**Kocamış** tilki faka düşmez. (STA 77)

**Kokmuş** ete tuz kar etmez, anlamayana söz kar etmez. (STA 8)

**Batmış** geminin direği olmaz. (STA 179)

Lakırdı bilmeyen hödükler, **sönmüş** ateşi körükler. (STA 162)

**Ölmüş** koyun (eşek) kurttan korkmaz. (ADS 407)

**-U (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Dolu** küpün sesi çıkmaz. (ADS 246)

**-KIn (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Coşkun** su aka aka durur. (STA 230)

**-(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Kaynayan** kazan kapak tutmaz. (STA 135)

Ateş **alan** harmanı söndürmek güç olur. (STA 222)

Yukarıda tasvir sıfat fiil eki içeren yirmi sekiz (28) örnek cümlelerin yirmi üç (23) tanesinde sıfat fiil tamlananın arzu edilmeyen bir yönünü tarif etmektedir.

### **2.1.10. Varsayım**

Bu fonksiyonun oluşmasında varsayım aktarma kudreti olan “san-” fiili ve “-miş” şeklinin birlikte kullanılması etkili olmuştur.

**-sA**

Et (balık) kokarsa tuzlanır; ya tuz **kokarsa** ne yapılır?

#### **2.1.10.1. Varsayım-Küçümseme**

**-miş**

İt kağrı gölgesinde yürür de kendi gölgesi **sanırmış**. (ADS 334)

Minareyi yaptırmayan yerden **bitmiş** sanır (bitti beller). (ADS 390)

Babasından mal kalan, merteği (direk) içinden **bitmiş** sanır. (STA 70)

Karga şakırdamış bülbülüm **sanmış**. (ADS 346)

### **2.1.11. Yöntem-Usul**

Bu fonksiyonda sıfat fiil tamlananın hangi yol ve yöntem ile yapıldığına işaret eder.

**-mA (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Kestirme** yoldan giden çok dolaşır. (STA 1)

**Süzme** yoğurdun ezmesi, dünürlükte yalan düzmesi (sevaptır). (STA 18)

**-mA (tamlananı görev kategorisinde)**

**Beslemeyi** eslemeden alma. (ADS 185)

Bir kılın bir **örmeye** faydası var. (ADS 197)

### 2.1.11.1. Yöntem-Usul/Küçümseme

#### -mA (tamlananı anlam kategorisinde)

**İsmarlama** hac, hac olmaz (kabul olunmaz). (ADS 319)

**Taşıma** (dökme) su ile değirmen dönmez. (ADS 443)

**Utanma** pazar, dostluğu (mideyi) bozar. (ADS 454)

Şaraptan **bozma sirke** keskin olur. (ADS 437)

**Sokma** akıl, sekiz adım gider. (ADS 429)

#### Ü (tamlananı anlam kategorisinde)

**Götürü** pazar mideyi bozar. (STA 228)

Örnek cümlelerde görüldüğü gibi, bu fonksiyonda sıfat fiil eki, tamlananın yol ve yöntem açısından onaylanmayan bir yönünü tarif etmektedir.

### 2.1.12. Yetkinlik, Yeterlik

Yetkinlik, yeterlik fonksiyonun belirlenmesinde sıfat fiil ekiyle birlikte nicelik ve nitelik açısından yetkinlik, yeterlik aktarmaya muktedir olan kelimelerin (uçur-, pişir, bil-, tut-, eriş-, bük-, geç- vb.) etkisi olmuştur. Aktarılan yetkinlik olumlu ya da olumsuz olabilir.

#### -gAç (tamlananı anlam kategorisinde)

**Olgaç oğlak** bokundan belli olur. (ADS 400)

#### -DIK (tamlananı anlam kategorisinde)

**Bükemediğin (ısıramadığın)** eli öp, başına koy. (ADS 208)

**Geçmedik** akçe mal sahibine yakışır. (STA 17)

#### -DIK (tamlananı görev kategorisinde)

Bilen **bildiğini** işler, bilmeyen parmağını dişler. (TDOAS 147)

Herkes **bildiğini** okur. (ADS 309)

Dokuz katırın **yedemediği** katırı bir eşek yeder. (STA 247)

Sökük demiş ki “gidiyorum”, iğne demiş ki “git **gidebildiğin** kadar” (STA 221)

Elinle **koparamadığını** dişinle kemir. (STA 62)

El senin aynadan **göremediğini** duvardan görür. (STA 114)

**-(y)İcİ (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Yırtıcı** kuşun ömrü az olur. (ADS 476)

**-(y)İcİ (tamlananı görev kategorisinde)**

**Ekici** ol **bilici** olma. (ADS 258)

Düğünü **okuyucu** boklar. (ADS 250)

Ben ölü **yıkayıcıyım**, ister cennete gitsin ister cehenneme. (STA 170)

**Binicinin** sağı solu olmaz. (ADS 190)

At **binicisini** tanır (bilir). (ADS 160)

**-(A)k (tamlananı anlam kategorisinde)**

**İşlek** kuyunun suyu tatlı olur. (STA 60)

**Korkak** bezirgân ne kar eder ne zarar. (TDOAS 357)

**-(A)k (tamlananı görev kategorisinde)**

Bir **korkak** bir orduyu bozar. (TDOAS 156)

Atın **ürkeği**, yiğidin korkağı. (STA 47)

**-İk (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Açık** ağız aç kalmaz. (ADS 111)

**Dayanık** öküze “oha!” neymiş. (ADS 229)

**Ayık** it ele düşmez. (STA 59)

**-İk (tamlananı görev kategorisinde)**

Borçlunun dili kısa, sözü **kesik**, gözü **sönük** olur. (STA 185)

Ağzın **yakışığı** diş, gözün **yakışığı** kaş. (TDOAS 65)

**-(A/I)r (tamlananı görev kategorisinde)**

**Bilire** danış, bildiğini işle. (STA 188)

**-KIn (tamlananı anlam kategorisinde)**

Şaşkın ördek kıçtan dalar. (TDOAS 437)

**-KIn (tamlananı görev kategorisinde)**

Paşalının **düşkünü** aklar giyer kış günü. (STA 157)

**-mİş (tamlananı anlam kategorisinde)**

Dost dostun **eğerlenmiş** atıdır. (ADS 247)

**Tutulmamış** hırsız beyden doğru. (TDOAS 449)

**-mİş (tamlananı görev kategorisinde)**

Üçlenmemiş eken, **olmamış** biçer. (ADS 455)

**Okumuşun** ekmeği koynunda. (STA 87)

Ay **görmüşün**, yıldıza minneti yok. (TDOAS 114)

Ekinin **olmuşunu** dererler. (STA 217)

**-(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)**

Karpuz kabuğuyla **büyüyen (beslenen)** eşeğin ölümü sudan olur. (ADS 347)

Er güvenince **erimeyen** dağ olmaz. (STA 60)

Başını **sallamayan** kavak olmaz. (ADS 181)

Harman **döven** öküzün ağzı bağlanmaz. (ADS 302)

Bal **veren** arının iğnesi zehirsizdir. (STA 117)

Oynamasını **bilmeyen** kız; “yerim dar” demiş; yerini genişletmişler (bollaştırmışlar);  
“gerim (yenim) dar” demiş. (ADS 403)

Allah **uçamayan** kuşa alçacak dal verir. (ADS 140)

**Kaçan** balık büyük olur. (ADS 338)

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Adam **olana** bir söz yeter. (ADS 117)

Akçası ucuz **olanın** kendisi kıymetli olur. (ADS 127)

Aşı **pişiren** yağ olur, gelinin yüzü ağ olur. (ADS 156)

Çık çık eden nalçadır, iş **bitiren** akçedir. (ADS 217)

Deveyi yardan **uçuran** bir tutam ottur. (ADS 239)

Atalar sözü **tutan** yüce dağlar aşar. (STA 31)

Aşk olsun **becerene**; yağlı kuyruk **tutana**. (STA 39)

Er **olan** sözünde durur. (STA 209)

Ağacı güzel **yapan** yapraklarıdır. (STA 112)

Atına **bakan** ardına bakmaz. (ADS 161)

Değirmene **varan** un öğüdür, evdeki bövbet savar. (TDOAS 200)

Dünya bir yağlı kuyruktur; **yiyebilene** aşk olsun. (ADS 251)

Gemisini **kurtaran** kaptan(-dır). (ADS 286)

Ağustosta beyni **kaynayanın** zemheride kazanı kaynar. (ADS 123)

Yerini **bilmeyen**, yılda bir kat urba eskidir. (ADS 474)

Yol **bilen** kervana katılmaz. (ADS 478)

Yazın başı **pişenin** kışın aşı pişer. (ADS 471)

Nefsini **yenebilen** her zorluğu yener. (STA 32)

Testiyi **kıran** da bir suyu **getiren** de. (ADS 447)

**-(Ü)k (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Yürük** ata paha olmaz. (ADS 481)

**-(y)AcAK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Adam **olacak** çocuk bokundan belli olur. (TDOAS 55)

**Alacak** kız ay görünür, evleri saray. (ADS 134)

Üzüm **olacak** asma kökünden belli olur. (STA 44)

**-z (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Geçmez** akça, kötü söz sahibinindir. (STA 17)

Ava **gelmez** kuş olmaz, başa gelmez iş olmaz. (ADS 165)

Bin kişi **değmez** bir kişi, bin kişi değer bin kişi. (ADS 190)

**Şaşmaz** atıcı olmaz, yanılmaz bilge olmaz. (STA 168)

#### 2.1.12.1. Yetkinlik, Yeterlik-Alışkanlık

-(A/I)r (tamlananı görev kategorisinde)

Sen **işlersen** mal işler, insan öyle genişler. (ADS 424)

Ne **doğrarsan** aşına, o çıkar karşına. (ADS 395)

**Bakarsan** bağ; bakmazsan dağ olur. (DBA 43)

-z (tamlananı görev kategorisinde)

İnsanın söz **anlamazı**, atın gem **almazı**. (STA 12)

Bilene bir söyleyen yeter, **bilmeze** bin söyleyen yetmez. (TDOAS 146)

#### 2.1.12.2. Yetkinlik, Yeterlik-Benzetme

-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)

Yel gibi **gelen** sel gibi gider. (ADS 472)

İnek gibi süt **vermeyen**, öküz gibi kutan sürer. (ADS 324)

#### 2.1.12.3. Yetkinlik, Yeterlik-Diğerlerinden Ayırma

##### 2.1.12.3.1. Yetkinlik-Yeterlik-Diğerlerinden Ayırma/Eşitleme

-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)

Eti ciğer **eden** de avrat, ciğeri et **eden** de. (ADS 276)

Suyu **getiren** de bir testiyi **kıran** da. (ADS 434)

Kişiye vezir **eden** de karısı, rezil **eden** de. (ADS 366)

##### 2.1.12.3.2. Yetkinlik, Yeterlik-Diğerlerinden Ayırma/Karşılaştırma

-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)

**Anlayana** sivrisinek saz, **anlamayana** davul zurna az. (TDOAS 85)



Çok **yaşayan** (**okuyan**) bilmez, çok **gezen** bilir. (ADS 224)

Düşü görenden **yoran** kâmil gerek. (STA 8)

**Alçak uçan** yüce konar, **yüce uçan** alçak konar. (ADS 135)

Sözü söyle **alana**, kulağında **kalana**. (ADS 432)

Erken **kalkan** (**çıkan**) yol alır, er **evlenen** döl alır. (ADS 269)

Geminin burnunu gören değil, ufkunu **gören** kaptandır. (STA 39)

Yiyen bilmez, **doğrayan** bilir. (ADS 477)

**-(A/I)r (tamlananı görev kategorisinde)**

Söz var ara **bozar**, söz var ara **düzer**. (ADS 432)

### **2.1.12.3.3. Yetkinlik, Yeterlik-Diğerlerinden Ayırma/Zümre Oluşturma**

**-DIK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Görgülü kuşlar gördüğünü işler, **görmedik** kuşlar ne görsün ki ne işler? (ADS 292)

### **2.1.12.4. Yetkinlik, Yeterlik- Elverişlilik/İmkân**

**-(A/I)r (tamlananı görev kategorisinde)**

Deniz suyu ne **içilir** ne **geçilir**. (STA 179)

Kaz öter saz **biterse** kaç o memleketten, keklik öter kekik **biterse** kal o memlekette.  
(STA 180)

**(A/I)r (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Sağılır** ineğin buzağısı kesilmez. (ADS 419)

**-(y)AcAK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Arı bal **alacak** çiçeği bilir. (TDOAS 89)

Gölgesinde **oturulacak** ağacın dalı kesilmez. (ADS 289)

Eti **yenecek** kuş belli olur. (STA 48)

**-(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Bitmeyen** yere ekilmez. (STA 9)

**-z (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Kesmez** bıçak ele, iş bilmeyen avrat dile. (ADS 358)

**Yaramaz** demirden vahşi kılıç olmaz. (STA 182)

İnsan eti **yenmez**, derisi **giyilmez**; tatlı dilinden başka nesi var? (ADS 326)

#### **2.1.12.5. Yetkinlik, Yeterlik-İktidar**

**-KIn (tamlananı görev kategorisinde)**

Atı eşkin, kılıcı **keskin**. (STA 122)

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Ayağı **yürüten** baştır. (STA 246)

Baş **olan** boş olmaz. (STA 246)

İş işleyenin değil, **işletenindir**. (STA 247)

İş **bilenin** kılıç **kuşananın**. (ADS 330)

Av **avlayanın**, kemer bağlayanın. (ADS 165)

**-(y)AcAK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Çiftçiye yağmur, yolcuya durak; cümlelerin muradını **verecek** Hak. (ADS 218)

**-z (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Düşmez kalkmaz** bir Allah. (ADS 254)

#### **2.1.12.6. Yetkinlik, Yeterlik-İhtimal**

**-(y)AcAK (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Isıracak** it dişini göstermez. (ADS 318)

**-(y)AcAK (tamlananı görev kategorisinde)**

Mastarsız yazılan kitabın **okunacağı** yoktur. (STA 243)

#### **2.1.12.7. Yetkinlik, Yeterlik-İmkân**

**-(A/I)r**

Halamın sakalı olsaydı dayım **olurdu**. (STA 180)

Giden gelse dedem **gelirdi**. (ADS 288)

Dervişlik olaydı taç ile hırka, ben de **alırdım** otuza kırka. (ADS 237)

**-(y)AcAK (tamlananı anlam kategorisinde)**

Köylü, misafir kabul etmeyiz demez, **konacak** konak yoktur der. (ADS 376)

**-(y)An (tamlananı anlam kategorisinde)**

Adam **olmayan** yerde şahkulu da bir adamdır. (STA 246)

Büyük **olmayan** yerde hayır bereket de olmaz. (STA 247)

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Benim adım/Babamın adı hıdır, elimden **gelen** budur. (STA 39)

**-z (tamlananı görev kategorisinde)**

Eşeğin **anırmazı** olmaz. (STA 168)

Olmaz olmaz deme, **olmaz** olmaz. (ADS 400)

#### **2.1.12.8. Yetkinlik, Yeterlik-İstidat**

**-(A/I)r (tamlananı anlam kategorisinde)**

Tatlı dil, **güler** yüz, düşmanın kolunu bükür. (STA 18)

**-(y)An (tamlananı görev kategorisinde)**

Bıçağı **kestiren** kendi suyu, insanı **sevdiiren** kendi huyu. (ADS 188)

**Görenedir** görene, köre nedir köre ne? (ADS 292)

#### **2.1.12.9. Yetkinlik, Yeterlik-Liyakat**

**-(y)AcAK (tamlananı anlam kategorisinde)**

**Öpülecek** el ısırılmaz. (ADS 410)

**Öpülecek** yanak dudağa yakın gelir. (STA 181)

### 2.1.12.10. Yetkinlik, Yeterlik-Tasvir

#### -(A)k (tamlananı anlam kategorisinde)

Otuz oğlun olacağına bir **oturak** kocan olsun. (STA 101)

**Aksak** eşekle yüksek dağa çıkılmaz. (STA 178)

Dilencinin keyfi **işlek** caddede gelir. (STA 175)

### 2.1.12.11. Yetkinlik, Yeterlik-Vazife

#### -(y)AcAK (tamlananı anlam kategorisinde)

Kadının şamdanı altın olsa mumu **dikecek** erkektir. (ADS 340 )

Bu kategoride diğerlerinden farklı olarak, sıfat fiil tamlananı eğilim olarak olumlu bir yönüyle tanımlamaktadır

## 2.2. Sıfat Fiillerde Şekiller

Bu bölümde, bir şeklin sıfat fiilin farklı fonksiyonlarını icra etmiş örnekleri mevcuttur. Bir şeklin birden fazla vazifesi olduğunu göstermesi açısından burası da önemlidir.

### 2.2.1. -Ø

#### İstek-Emir/Benzetme

Arı gibi çalış aslan gibi **ye**. (STA 59)

#### İstek-Emir/Denkleştirme-İhtar

Alçak yerde **yatma** sel alır, yüksek yerde **yatma** yel alır. (ADS 135)

#### İstek-Emir/Dikkat Çekme

Baş **kes**, yaş **kesme**. (ADS 182)

#### İstek-Emir/İhtar-Tavsiye

Çirkefe taş **atma**, üstüne sıçrar. (ADS 219)

#### İstek-Emir/İmhal

Beni sokmayan yılan bin **yaşasın**. (ADS 184)

#### İstek-Emir/İmkân

Sakal bıyığa denk olmayınca berber ne **yapsın?** (STA 181)

### **İstek-Emir/Sınırlama**

Buğday mısıra demiş ki: “Aş ol, keş ol, hamur işine **karışma.**” (ADS 207)

### **İstek-Emir/Sınırlama-Tavsiye**

Ayda bir **gel** dostuna, kalksın ayak üstüne; günde bir gel dostuna, yatsın sırt üstüne.  
(ADS 167)

### **İstek-Emir/Sınırlama-Tespit**

Kasımdan on gün evvel **ek**, on gün sonra **ekme.** (ADS 349)

### **İstek-Emir/Sitem**

Akıl verme para **ver.** (DBA 15)

### **İstek-Emir/Tavsiye**

Benden sana bir öğüt: Ununu elinde **öğüt.** (ADS 184)

### **İstek-Emir/Tehdit**

**Açtırma** kutuyu, **söyletme** kötüyü. (ADS 113)

### **İstek-Emir/Telkin**

**Ağlama** ölü için, **ağla** deli (diri) için. (ADS 122)

### **İstek-Emir/Temenni**

Allah sağ eli sol ele muhtaç **etmesin.** (ADS 140)

### **İstek-Emir/Tembih**

Bağda izin olsun; üzümüne yüzün **olsun.** (DBA 43)

## **2.2.2. -AlAk**

### **Alışkanlık**

**Yatalak** gitmez, rızkı tükenen gider. (STA 193)

## **2.2.3. -DI**

### **Rivayet**

“Vur” **dedilerse** “öldür” demediler ya. (STA 190)

#### 2.2.4. -DIK

##### **Alışkanlık**

Bülbülün **çektığı** dili belası(-dır). (ADS 209)

##### **Diğerlerinden Ayırma**

Anasının **teptığı** buzağının canı yanmaz. (TDOAS 85)

##### **Diğerlerinden Ayırma-Alışkanlık**

Kişinin **yemediği** ot başını ağrıtır. (STA 20)

##### **Diğerlerinden Ayırma-İktidar**

Altı olur, yedi olur, hep Allah’ın **dediği** olur. (ADS 144)

##### **Diğerlerinden Ayırma-İmkân**

Balta **girmedi** orman olmaz. (STA 178)

##### **Diğerlerinden Ayırma-İmkân/Küçümseme**

Koyunun **olmadığı** yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler. (TDOAS 360)

##### **Diğerlerinden Ayırma-Küçümseme**

Kadının **kazdığı** kuyudan su çıkmaz. (STA 148)

##### **Diğerlerinden Ayırma-Olgu**

Yar, **yıkıldığı** gün tozar. (ADS 468)

##### **Gönderme, Atıf-İhtar**

Keçinin meşeye **ettiğini** külü derisinden çıkarır. (ADS 354)

##### **Yetkinlik, Yeterlik**

Herkes **bildiğini** okur. (ADS 309)

##### **Yetkinlik, Yeterlik-Diğerlerinden Ayırma/Zümre oluşturma**

Görgülü kuşlar gördüğünü işler, **görmedi** kuşlar ne görsün ki ne işler. (ADS 292)

### 2.2.5. -gAç

#### **Alışkanlık**

Üşengeç bir işi iki defa yapar. (TDOAS 457)

#### **Yetkinlik, Yeterlik**

Olgaç oğlak bokundan belli olur. (ADS 400)

### 2.2.6. -GAn

#### **Alışkanlık**

Yumurtlayan tavuk **bağırğan** olur. (ADS 479)

### 2.2.7. -gIn

#### **Alışkanlık**

Malı ongun olanın adı **angın** olur. (ADS 386)

### 2.2.8. -(A/I)r

#### **Alışkanlık**

Vardı bağım malım **gelirdi** kardeşlerim; tükendi yağım balım, gelmiyor kardeşlerim.  
(ADS 458)

#### **Alışkanlık-Rivayet/Küçümseme**

Karga yavrusunu “pamuğum” (kardan ak yavrum) diye **severmiş**. (TDOAS 326)

#### **Diğerlerinden Ayırma-Yetkinlik/Yeterlik**

Kuş var eti **yenir**, kuş var eti **yedirilir**. (STA 104)

#### **Gönderme, Atıf-İhtar**

Ne **ekersen** onu biçersin. (ADS 395)

#### **Gösterme**

Kedi, yavrusunu **yerken** sığına benzetir. (ADS 355)

#### **Gösterme-İhtar**

Kapıdan alacaklı **bakarken**, pencereden sadaka verilmez. (STA 57)

### **İhtimal**

**Ölürse** yer beğensin, **kalırsa** el beğensin. (ADS 408)

### **İhtimal-Dikkat Çekme**

İğne **oynarsa**, iplik geçmez. (STA 180)

### **İhtimal-Gereklik**

Deveye burç gerek **olursa** boynunu uzatır. (ADS 239)

### **İhtimal-İhtar**

Kurtla **görüşürsen** köpeğini yanından ayırma. (ADS 378)

### **İhtimal-İktidar**

Allah **isterse** bir kulun işini, mermere geçirir dişini; **istemezse** işini, muhallebi yerken kırar dişini. (ADS 139)

### **İhtimal-Yeterlik**

**Kapabilirsen** kap, kapamazsan bakabak. (STA 108)

### **Yetkinlik, Yeterlik**

**Bilire** danış, bildiğini işle. (STA 188)

### **Yetkinlik, Yeterlik-Elverişlilik/İmkân**

**Sağılır** ineğin buzağısı kesilmez. (ADS 419)

### **Yetkinlik, Yeterlik-İmkân**

Halamın sakalı olsaydı dayım **olurdu**. (STA 180)

### **Yetkinlik, Yeterlik-İstidat**

Tatlı dil, **güler** yüz, düşmanın kolunu bükür. (STA 18)

## **2.2.9. -(I)k**

### **Tasvir**

**Yatık** ekin sahibini kaldırır. (STA 218)



## **Yetkinlik, Yeterlik**

**Dayanık** öküze “oha!” neymiş. (ADS 229)

### **2.2.10. -(I)yor**

#### **Gösterme**

Mısıra “yağmur **geliyor**” demişler; “çapan birlik mi?” demiş. (ADS 390)

#### **Gösterme-Alışkanlık**

Çocuğa , “ne işliyorsun?” demişler, “büyüğün yaptığını **işliyorum**” demiş. (STA 65)

#### **Gösterme-Benzetme**

Kedi yavrusunu yerken “fareye **benziyordu**” demiş. (STA 207)

#### **Gösterme-İhtar**

Allahümme pirden, kendini sakın keline körden, topal da **geliyor** çekil yoldan. (STA 167)

#### **Gösterme-İhtimal/İmkân**

İstedğin **olmuyorsa** olacağını iste. (STA 116)

#### **Gösterme-İma**

Kızım sana **söylüyorum**, gelinim sen anla. (STA 100)

#### **Gösterme-Küçümseme**

Solucan yılanla **ölçülüyorum** derken belinden kopmuş. (STA 92)

#### **Gösterme-Olgü**

Çocuk ekmeği dolapta **bitiyor/yetişiyor** sanır. (STA 65)

#### **Gösterme-Sorgu**

Soğan yememişsen için niye **kaynıyor**?(STA 239)

#### **Gösterme-Tahmin**

Bir tencere kaynıyor amma içinde et mi, dert mi **kaynıyor**. (STA 113)

#### **Gösterme-Tereddüt**

Ne **inliyor** ne **buzagılıyor**.(STA 202)

### **Gösterme-Yetkinlik, Yeterlik**

Söz **biliyorsan** söyle, inansınlar; **bilmiyorsan** söyleme, seni adam sansınlar. (ADS 431)

### **2.2.11. -KIn**

#### **Yetkinlik, Yeterlik**

**Şaşkın** ördek kıçtan dalar. (TDOAS 437)

#### **Tasvir**

**Coşkun** su aka aka durur. (STA 230)

#### **Yetkinlik, Yeterlik-İktidar**

Atı eşkin kılıcı **keskin**. (STA 122)

### **2.2.12. -mA**

#### **Gönderme, Atıf-Yetkinlik**

**Etme bulma** dünyası. (ADS 277)

#### **Yöntem-Usul**

**Taşıma** (dökme) su ile değirmen dönmez. (ADS 443)

### **2.2.13. -mİş**

#### **Alışkanlık**

**Alışmış** kursak, bulamacını ister. (ADS 137)

#### **Alışkanlık-Rivayet/Tenkit**

İki kardeş bir evde geçinememiş, yedi bacanak bir çavdar sapının gölgesinde **geçinmiş**.  
(STA 14)

#### **Diğerlerinden Ayırma**

**Başlanmış iş, bitmiş iş** demek. (TDOAS 138)

#### **Gönderme, Atıf**

Allah'tan **yazılmış** başa gelecek. (STA 19)

### **Gönderme, Atıf-Yakınma**

Suçu gayriya atmak Havva anamızdan **kalmış**. (STA 211)

### **Rivayet**

Anası (onu) kadir gecesi **doğurmuş**. (STA 214)

### **Rivayet-Alay**

Deliye bal tattırmışlar çarşıda katran **bırakmamış**. (ADS 232)

### **Rivayet-Alışkanlık**

Nasreddin Hoca, ölü beygire gem **takarmış**. (STA 13)

### **Rivayet-Benzetme**

Akşam bulut kızarırsa karın erkek doğurmuş gibi olur, sabahleyin bulut kızarırsa evine düşman **girmiş** gibi olur. (TDOAS 74)

### **Rivayet-Benzetme/Tasvir**

Mürüvetsiz adam, suyu **çekilmiş** değirmene benzer. (STA 58)

### **Rivayet-İhtar**

El adamı iğnenin deliğinden **gözetlermiş**. (STA 114)

### **Rivayet-Küçümseme**

Kuru çeşmede abdest almış, ihmalpaşada namaz **kılmış**. (STA 12)

### **Rivayet-Olgü**

Dertsiz bir kabak varmış, onun da başını kesip içini **oymuşlar**. (ADS 237)

### **Rivayet-Sınırlama**

Allah kuluna nefesi sayı ile **vermiş**. (STA 22)

### **Rivayet-Tahmin**

Ağlayanlar bir gün güle **gelmiştir**. (STA 146)

### **Rivayet-Tenkit**

Dertli derdini yanmış, dertsiz türkü **sanmış**. (STA 154)

### **Rivayet-Umut**

Dert gezmiş, derman beraber **gezmiş**. (ADS 236)

### **Rivayet-Yetkinlik, Yeterlik**

Doğuran avrat Azrail'i **yenmiş**. (ADS 245)

### **Tasvir**

**Kocamış** tilki faka düşmez. (STA 77)

### **Varsayım**

İt kağnı gölgesinde yürür de kendi gölgesi **sanırmış**. (ADS 334)

### **Yetkinlik, Yeterlik**

**Üçlenmemiş** eken, **olmamış** biçer. (ADS 455)

## **2.2.14. -sA**

### **İstek-İstek/Arzu**

Anam babam kesem, elimi soksam **yesem**. (ADS 146)

### **Varsayım**

Et (balık) kokarsa tuzlanır; ya tuz **kokarsa** ne yapılır? (ADS 276)

### **Tasvir**

## **2.2.15. -U**

**Dolu** küpün sesi çıkmaz. (ADS 246)

### **Yöntem-Usul**

**Götürü** pazar mideyi bozar. (STA 228)

## **2.2.16. -(y)A**

### **İstek-İstek**

Arkadaşımı söyle, kim olduğunu **söyleyeyim**. (ADS 152)

### **İstek-İstek/Arzu**

Ben istemez miyim kaynatam kasap ola kaynanam hamamcı **ola**. (STA 94)

### **İstek-İstek/İhtar**

Dur ayağıma yer edeyim, bak sana neler **edeyim**. (STA 38)

### **İstek-İstek/İmkân**

Ölü gibi öl ki adam gibi **ağlayayım**. (STA 181)

### **İstek-İstek/İtina**

Yenice eleğim, seni nerelere **asayım**. (ADS 473)

### **İstek-İstek/Küçümseme**

Kendi muhtacı himmet bir dede, nerede kaldı gayrıya himmet **ede**. (STA 241)

### **İstek-İstek/Temenni**

Sabah ola hayr **ola**. (TDOAS 411)

### **İstek-İstek/Vaat**

Hasta ol benim için, **öleyim** senin için. (ADS 303)

### **2.2.17. -(y)AcAK**

### **İhtimal-Endişe**

Ne idik, ne olduk, ne **olacağız?** (STA 157)

### **İhtimal/İhtar**

Geleceği varsa **göreceği** de var. (STA 75)

### **İhtimal-Küçümseme**

Seksende olmamış da doksanda mı **olacak?** (STA 243)

### **İhtimal-Tercih**

Cana **gelecek** (kaza, zarar) mala gelsin. (ADS 211)

### **İstek-İstek/Alay**

Tilkiye: “Tavuk kebabı yer misin?” demişler; “adamın **güleceğini** getiriyorsunuz” demiş. (ADS 449)

### **İstek-İstek/Gereklik**

Hava uymazsa sana, sen havaya **uyacaksın**. (STA 141)

### **İstek-İstek/Niyet**

Kırk yılın başında bir gece hırsızlığa **çıkacak** olduk onda da ay akşamdan doğdu. (STA 215)

### **İstek-İstek/Rivayet-Alay**

Toprak testi, demir güğümle **çarpışacakmış**. (STA 92)

### **Tahmin**

Kürt **alamayacağını** başışlar. (STA 57)

### **Tahmin-Alışkanlık**

**Gideceğin** Antep, **yiyeceğin** pekmez. (ADS 287)

### **Tahmin-Beklenti/Umut**

Devletli yanını kaşısa yoksul para **verecek** sanır. (ADS 240)

### **Tahmin-Endişe**

Eşeğe “sıpan oldu” demişler, “sırtımdan yükümü alacak değil ya önümden yemimi **alacak**” demiş. (STA 66)

### **Tahmin-İhtar**

Ben de senin gibi idim, sen de benim gibi **olacaksın**. (TDOAS 141)

### **Tahmin-Sınırlama**

Tilkinin dönüp (gezip, dolaşıp) **geleceği yer**, kürkçü dükkânıdır. (ADS 448)

### **Tahmin-Tedbir**

Lokmayı ağzına sokmadan nasıl **yutulacağını** düşün. (STA 221)

### **Tahmin-Yetkinlik, Yeterlik**

Bir yükü **götüreceğin** kadar yüklen. (STA 219)

### **Yetkinlik, Yeterlik-Elverişlilik/İmkân**

Gölgesinde **oturulacak** ağacın dalı kesilmez. (ADS 289)

### **Yetkinlik, Yeterlik-İhtimal**

**Isıracak** it dişini göstermez. (ADS 318)

### **Yetkinlik, Yeterlik-İktidar**

Çiftçiye yağmur, yolcuya durak; cümlenin muradını **verecek** Hak. (ADS 218)

### **Yetkinlik, Yeterlik-Liyakat**

**Öpülecek** el ısırılmaz. (ADS 410)

### **Yetkinlik, Yeterlik/Vazife**

Kadının şamdanı altın olsa mumu **dikecek** erkektir. (ADS 340 )

## **2.2.18. -(y)AII**

### **İstek-İstek**

Şartı tarlada **keselim**, harmanda yabalaşmayalım. (STA 44)

## **2.2.19. -(y)An**

### **Alışkanlık**

Çok **gezen** tavuk ayağında pis getirir. (ADS 223 )

### **Alışkanlık-Diğerlerinden Ayırma/Karşılaştırma**

Adamın yere **bakanından**, suyun sessiz (yavaş) **akanından** kork. (ADS 117)

### **Diğerlerinden Ayırma**

Sonradan **gelen** devlet devlet değildir. (ADS 430)

### **Diğerlerinden Ayırma-Alışkanlık**

Ağaca (taşa) çıkan keçinin dala **bakan** (ağaca çıkan) oğlağı olur. (ADS 118)

### **Diğerlerinden Ayırma-İmkân**

Ağacı çok **olan** yere kıtlık gelmez. (STA 216)

### **Diğerlerinden Ayırma-İmkân/Benzetme**

Arı gibi eri **olanın** dağ kadar yeri olur. (ADS 150)

### **Diğerlerinden Ayırma-Olgı**

**Yuvarlanan** taş yosun tutmaz. (ADS 480)

### **Diğerlerinden Ayırma-Tenkit**

Atalar sözü **tutmayanı** yabana atarlar. (TDOAS 104)

### **Diğerlerinden Ayırma-Yetkinlik, Yeterlik**

Akçanın iyisi kesede **duran**, bahçenin iyisi eve yakın **olan**. (ADS 127)

### **Gönderme, Atıf**

Babadan **kalan** malın kıymeti bilinmez. (STA 25)

### **Gönderme, Atıf-Küçümseme**

Anan ırgat, baban ırgat, sen de ırgat; senden **olan** da ırgat. (STA 171)

### **Gönderme, Atıf-Yetkinlik, Yeterlik**

Anadan **gören** inci dizer; babadan **gören** sofraya yazar. (ADS 145)

### **Tasvir**

**Kaynayan** kazan kapak tutmaz. (STA 135)

### **Yetkinlik, Yeterlik**

Aşı **pişiren** yağ olur, gelinin yüzü ađ olur. (ADS 156)

### **Yetkinlik, Yeterlik-Benzetme**

İnek gibi süt **vermeyen**, öküz gibi kutan sürer. (ADS 324)

### **Yetkinlik-Yeterlik/Diğerlerinden Ayırma, Karşılaştırma**

**Anlayana** sivrisinek saz, **anlamayana** davul zurna az. (TDOAS 85)

### **Yetkinlik, Yeterlik-Elverişlilik/İmkân**

**Bitmeyen** yere ekilmez. (STA 9)

### **Yetkinlik, Yeterlik/İktidar**

İř işleyenin değil, **işletenindir**. (STA 247)



### **Yetkinlik, Yeterlik-İmkân**

Benim adım/Babamın adı Hıdır, elimden **gelen** budur. (STA 39)

### **Yetkinlik, Yeterlik-İstidat**

Bıçağı **kestiren** kendi suyu, insanı **sevdiiren** kendi huyu. (ADS 188)

### **2.2.20. -(y)IcI**

### **Yetkinlik, Yeterlik**

Ben ölü **yıkayıcıyım**, ister cennete gitsin ister cehenneme. (STA 170)

### **2.2.21. -z**

### **Alışkanlık-Diğerlerinden Ayırma**

Berberin **solumazı**, tellağın **söylemezi**, kahvecinin söylemezi. (ADS 185)

### **Alışkanlık-Tenkit**

Yaza çıkardık danayı, **beğenmez** oldu anayı. (ADS 470)

### **Diğerlerinden Ayırma**

Kazanın görünürü var, **görünmezi** var. (STA 43)

### **İhtimal-Yeterlik**

Taşı **ısıramazsan** öpmek gerek. (STA 53)

### **Yetkinlik, Yeterlik**

**Geçmez** akça, kötü söz sahibinindir. (STA 17)

### **Yetkinlik, Yeterlik-Alışkanlık**

İnsanın söz **anlamazı**, atın gem almazı. (STA 12)

### **Yetkinlik, Yeterlik-Elverişlilik**

**Yaramaz** demirden vahşi kılıç olmaz. (STA 182)

### **Yetkinlik, Yeterlik-İktidar**

**Düşmez kalkmaz** bir Allah. (ADS 254)

### 2.3. Sıfat Fiil Örnek Tahliller

Bu bölümde atasözlerimizden alınan sıfat fiil örnekli tamlamalar, yandaş ve yandaş karşıtlık ilişkisine göre çözümlü olarak verilmiştir. Burada önemli olan eklerin morfofonetik ve morfofonemik karşıtlıklarını tahlil etmek olduğu için alınan tamlamaların farklı üst fonksiyonlardan olmasının bir sakıncası yoktur. Çözümlemiş tamlamaların karşısında parantez içinde atasözünün alındığı eserin kısaltması ve bizim çalışmamızda bulunduğu başlık numarası verilmiştir.

#### **-GAn**

çalış-Ø-kan+Ø+Ø (tamlananı görev kategorisinde), (STA 59/2.1. 1.)

Isır-Ø-gan köpek+Ø (tamlananı anlam kategorisinde), ( STA 119/2.1.1.4.)

bağır-Ø-gan +Ø+Ø (tamlananı görev kategorisinde), ( ADS 479/2.1. 1.)

mele-Ø-ğen+Ø+Ø (tamlananı görev kategorisinde), (ADS 435/2.1. 1.4.)

süs- Ø-ğen inek (tamlananı anlam kategorisinde), (STA 258/2.1. 1. 4.)

#### **-DIK**

bil-Ø-dik kasap+Ø (tamlananı anlam kategorisinde), ( STA 16/2.1.2.1.)

at-Ø-tığ+ı taş+Ø (<Ø+Ø at-Ø-tık taş+Ø+ı, (yer ödünçlemeli örnek), (ADS 248/2.1.2.)

Ø+Ø+Ø sev-Ø-diğ+Ø+Ø+in+Ø+e (tamlananı görev kategorisinde), (ADS 140/2.1.2.1.)

#### **-(y)An**

ağla-ma-yan çocuk+Ø (tamlananı anlam kategorisinde), (ADS 122/2.1.2.1.)

ağla-Ø-yan+Ø+Ø (tamlananı görev kategorisinde), ( ADS 111/2.1.2.4. )

ağla-Ø-yan+Ø+lar (tamlananı görev kategorisinde), (STA 146/2.1.7.10.)

#### **-mİş**

piş-Ø-miş tavuk+Ø (tamlananı anlam kategorisinde), (STA 76/2.1.9.)

ısla-n-Ø-miş+Ø+Ø+ın (tamlananı görev kategorisinde), (DBA 92/2.1.3.)

gel-Ø-miş+Ø+Ø+Ø+tir-Ø-Ø+Ø+Ø (zaman eki komşuluğunda), (STA 146/2.1.7.10.)

#### **-(A/I)r**

geç-Ø-er yol+Ø (tamlananı anlam kategorisinde), (ADS 427/2.1.1.4.)  
iç-il-Ø-ir+Ø+Ø (tamlananı görev kategorisinde), (STA 179/2.1.12.4. )  
bil-Ø-ir+Ø+Ø+e (tamlananı görev kategorisinde), (STA 188/2.1.12.)  
kapa-Ø-r+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-sa (zarf fiil eki komşuluğunda), (ADS 138/2.1.5.6.)  
gid-Ø-er+Ø+Ø+Ø+i-Ø-ken (zarf fiil eki komşuluğunda), (ADS 207/2.1.4)  
gel-Ø-ir+Ø+Ø+Ø+Ø-di+Ø+Ø (zaman eki komşuluğunda), (ADS 458/2.1. 1.)  
danış-Ø-ir+Ø+Ø+Ø+Ø-dı+Ø+Ø (zaman eki komşuluğunda) (ADS 129/2.1. 1.)

**-z**

kes-me-z bıçak+Ø (tamlananı anlam kategorisinde), (ADS 358/2.1.12.4.)  
bil-me-z+Ø+Ø+e (tamlananı görev kategorisinde), (TDOAS 146/2.1.12.1.)  
beğen-me-z+Ø+Ø+Ø+ ol-Ø-du+Ø+Ø (zaman eki komşuluğunda), (ADS 470/2.1.1.4.)  
ol-ma-z+Ø+Ø+Ø+ Ø-Ø-dı+Ø+Ø (zaman eki komşuluğunda), (ADS 336/2.1.1.4.)  
uç-ma-z+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-sa (zarf fiil eki komşuluğunda), (ADS 351/2.1.5.6.)

**-sA**

ol-Ø-sa+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+Ø+Ø (zaman eki komşuluğunda), (STA 156/2.1.6.3.1)

**-(y)A**

ed-Ø-e+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+Ø+Ø (zaman eki komşuluğunda), (STA 241/2.1.6.3.8.)  
ol-Ø-a+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+yı+m (zaman eki komşuluğunda), (ADS 112/2.1.6.3.)  
yi-Ø-ye+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+si+n (zaman eki komşuluğunda), (STA 108/2.1.6.3.15.)

**-(y)AII**

kes-Ø-eli+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+Ø+m (zaman eki komşuluğunda), (STA 44/2.1.6.3.10.)

**-mAII**

ölç-Ø-meli+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+Ø+Ø (zaman eki komşuluğunda), (ADS 212/2.1.6.2.2.)  
at-ma-malı+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+Ø+Ø (zaman eki komşuluğunda), (ADS 427/2.1.6.2.3.)

**-(y)AcAK**

öp-ül-Ø-ecek el (tamlananı anlam kategorisinde), (ADS 410/2.1.12.9)

ver-Ø-ecek+Ø+Ø+Ø (tamlananı görev kategorisinde), (ADS 240/2.1.8.2.)

gel-Ø-eceğ+i yer (< Ø+Ø gel-Ø-ecek yer+Ø+i (yer ödünçlemeli örnek), (ADS 448)/  
2.1.8.6.)

çarp-ış-Ø-acak+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-mış+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+Ø+Ø (başka bir sıfat fiil  
komşuluğunda), (STA 92/ 2.1.6.3.11. )

ol-Ø-acak+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+sı+n (zaman eki komşuluğunda), (TDOAS 141/2.1.8.4.)

### **-(I)yor**

gel-Ø-iyor+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+Ø+Ø (zaman eki komşuluğunda), (ADS 390/2.1.4.)

### **-(y)IcI**

yırt-Ø-ıcI kuş (tamlananı anlam kategorisinde), (ADS 476/2.1.12.)

ek-Ø-ici+Ø+Ø (tamlananı görev kategorisinde), (ADS 258/2.1.12.)

### **-(A)k**

işle-Ø-k cadde (tamlananı anlam kategorisinde), (STA 175/2.1.12.10.)

kork-Ø-ak+Ø+Ø (tamlananı görev kategorisinde), (TDOAS 156/2.1.12.)

### **-(I)k**

daya-n-Ø-ik öküz (tamlananı anlam kategorisinde), (ADS 229/2.1.12.)

kes-Ø-ik+Ø+Ø (tamlananı görev kategorisinde), (STA 185/2.1.12.)

### **-Ü**

götür-Ø-ü pazar (tamlananı anlam kategorisinde), (STA 228/2.1.11.1.)

### **-mA**

taşı-Ø-ma su (tamlananı anlam kategorisinde), (ADS 443/2.1.11.1. )

ör-Ø-me+Ø+Ø+ye (tamlananı görev kategorisinde), (ADS 197/2.1.11.)

### **-Ø**

Emir sıfat fiil eki ve nitelediği tamlanan görev kategorisindedir.

öğüt-Ø-Ø+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+Ø+Ø, (ADS 184/2.1.6.1.11.)

Yat-ma-Ø+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+Ø+Ø, (ADS 135/2.1.6.1.2.1.)

ek-me-Ø+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+Ø+Ø, (ADS 349/2.1.6.1.9.2.)

yap- Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+si+n, (ADS 140/2.1.6.1.6. )

de-Ø-Ø+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+sin+ler, (ADS 121/2.1.6.1.8.)

## SONUÇ

1. Atasözlerimizde toplam elli iki (52) tane sıfat fiil fonksiyonu tespit edilmiştir. Bunlardan on iki (12) tanesi üst fonksiyon, geri kalanı ise alt fonksiyondur.
2. Atasözleri bilgi veren, yol gösteren, eğitici ve öğretici metinler olduğu için bu işlevini kimi zaman tavsiye ederek, kimi zaman uyararak, kimi zaman da emir vererek aktarır. Bu sebeple atasözlerimizde en çok kullanılan üst fonksiyon istek sıfat fiilidir. Çalışmamızda yer alan sekiz yüz yirmi üç (823) tane atasözünün iki yüz on bir (211) tanesinde istek sıfat fiil fonksiyonu mevcuttur.
3. Atasözlerimiz bazen telkin etme, bazen de tutum değiştirme maksadıyla geçmişte yaşanmış olayları tahkiyeli biçimde nakleder. Bu nedenle atasözlerimizde rivayet sıfat fiil fonksiyonu, ikinci (104 cümle) en çok kullanılan üst fonksiyondur. Rivayet sıfat fiil eki genellikle, ahlaki bir meseleye dikkat çeken atasözlerinde (Çingeneye beylik vermişler önce babasını asmış.) kullanılmıştır. Bu bağlamda rivayete ek olarak, “küçümseme” ve “tenkit” alt fonksiyonlarının yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir.
4. Atasözlerimizde sıfat fiil örneklerine baktığımızda büyük oranda sıfat fiil tamlananı olumsuz bir yönüyle nitelemektedir (Köleden ağa **olan** minareyi sesiyle yıkar). Buna bağlı olarak atasözlerimizde ihtar (70 cümle), küçümseme (44 cümle) ve tenkit (65 cümle) alt fonksiyonları neredeyse bütün üst fonksiyonlarda kendini göstermektedir. Bu alt fonksiyonların dışında da sıfat fiil ekinin tamlananı olumsuz bir yönden nitelediği örnekler çoğunluktadır (bk. tasvir, yol-yöntem vb.). Özellikle “alışkanlık” fonksiyonunda eğilim olarak sıfat fiil tamlananı, sürekli tekrar edilmesi tasdik edilmeyen bir fiille nitelemektedir. Bunun nedeni atasözlerimizin, bize geçmişteki kötü örnekleri anımsatıp ibret vererek bizi geleceğe yönlendirme amacı da taşımasıdır.
5. Atasözlerimizde kullanılan sıfat fiil şekilleri şunlardır: Ø, -AlAk, -DIK, -gAç-, GAn, -gIn, -(y)IcI, -KIn, -(A/I)r, -(I)k, -(I)yor, -mA, -mIş, -sA, -U, -(y)A, -(y)An, -z.
6. -(y)An şekli, “alışkanlık, diğerlerinden ayırma, gönderme-atıf, tasvir ve yetkinlik” olmak üzere beş üst fonksiyonda birden görev kazanmasıyla hem de karşıladığı fonksiyonların birçok örneğini (211 cümlede) vermesinden dolayı atasözlerimizde en sık kullanılan sıfat fiil şeklidir.

7. Özellikle “-(y)An”, “-GAn” ve “-DIK” şeklinin eklendiği fiillerde, sıfat fiilin nitelediği isim insan dışı bir varlık olduğunda [Bostana **dadanan eşeğin** kuyruğu kulağı olmaz. (ADS 203)] tamlanan telaffuz edilirken, sıfat fiilin aktardığı nitelik insana ait bir vasıf olduğunda (Gözü aç **olanın** karnı tok olmaz.), tamlanan, genellikle telaffuz edilmemiştir (bk. Alışkanlık-Tenkit, Alışkanlık-Diğerlerinden Ayırma). Bunun nedeni, vurguyu sıfat fiile aktararak yaş, cinsiyet ayrımı yapılmadan daha geniş bir tamlanan tasavvur etme imkânı oluşturulmak istenmesidir.
8. Referans cümlelerde görüldüğü gibi, atasözlerimiz bize sıfat fiiller açısından bol miktarda örnekler sunmaktadır. Özellikle iki durumu birbiriyle karşılaştıran yapılarda, bir cümlede birden fazla sıfat fiil eki olan atasözü örnekleri görülmektedir. (Gelin girmed**ik** ev olur, ölüm girmed**ik** ev olmaz.) Atasözlerimizde sıfat fiil ekleri bakımından zengin malzeme sunulmasının temel sebebi, atasözlerinin eğitici ve öğretici bir amaç taşıyan metinler olmasıdır. Bu metinlerde sıfat fiil ekleri sürekli tekrar edilerek, verilmek istenen mesaj somutlaştırılıp adeta zihnimize kazınmaktadır.
9. Atasözlerimizde görüldüğü gibi sıfat fiil ekleri, sadece ekleşme bilgisi açısından değil edebiyat açısından da önemlidir. Zira sıfat fiil ekleri sadece bir ek olmaktan ziyade anlatımı geliştirir, derinleştirir. Bu ekler fiile verdiği fonksiyonların tesiriyle zihinde yeni ve farklı imgeler oluşturur.

## KAYNAKÇA

- Aksoy, Ömer Asım. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Banguoğlu, Tahsin. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayraktar, Nesrin. (2018). *Türkçede Fiilimsiler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Bilgegil, Kaya. (1984). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Çobanoğlu, Özkul. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Deniz Yılmaz, Özlem. (2009). *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ediskun, Haydar. (2003). *Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümle Bilgisi-Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi 8. Basım.
- Ergin, Muharrem. (2006). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- Gencan, Tahir Nejat. (1975). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gencan, Tahir Nejat. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Yayıncılık.
- Gülsevin, Gürer ve Boz, Erdoğan. (2013). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
- Hacıeminoğlu, Necmettin. (2008). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, Leyla. (2010). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep. (2009). *Türkiye Türkçesi Gramer Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köktekin, Kâzım. (2008). *Eski Anadolu Türkçesi*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Pala, İskender. (2018). *Sözün Özünden Dünden Bugüne Atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şahin, Hatice. (2003). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ.
- Timurtaş, Faruk Kadri. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Yurtbaşı, Metin. (1996). *Sınıflandırılmış Türk Atasözleri*. İstanbul: Özdemir Yayıncılık.
- Sürelî Yayınlar***



- Akar, Ali. (2003). – GAn Sıfat-Fiil Eki. *TÜBAR*: 103
- Avcı, Yıldız Y. (2015). Atasözlerimizde Sıfat ve Sıfat-Fiillerin Kullanımı. *Turkish Studies*, 10/4, 965-982.
- Aydın, Hülya. (2012). Yüsun u Zelihâ’da Rivâyet Sıfat Fiil Ekleri. *Saü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*: 92-101
- Erdem, Mevlüt. (2011). Türkçede Çekim ve Yapım Eklerinin Özellikleri ve Sınırları. *Bilig*:85.
- Karabulut, F. ve Arı Özdemir, T. (2020). Chomsky’nin Evrensel Dilbilgisi Kuramı Temelinde Çağdaş Türk Lehçelerinde Sıfat-Fiilli Yapıların Karşılaştırılması. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 6 (1) , 51-70. DOI: 10.20322/littera.648365
- Salman, R. (2003). Türkçede Sıfat-Fiil Eklerinin Kalıcı İsim Oluşturma İşlevleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 47 (1999), 188-223. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/45111/563765>
- Topçu, Çiğdem. (2020). Türkçede Bir Sıfat Fiil İşlevi Olarak “Alışkanlık”. *TÜRÜK*, 8. Sayı.
- Turan, Zikri. (1999). Cümlelerin Yapısı İle İlişkilendirilen “Basit” ve “Bileşik” Kavramları Üzerine. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 8. Sayı. Sivas.
- Turan, Zikri. (2006). Türkçede Basit/Birleşik Çekim Ayrımıyla Sembolleşen Fiil Çekiminin Problemleri. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Journal of Turkish Studies, Volume 30/III, Harvard University.
- Turan, Zikri. (2013). Zaman Eki Unsurunun Tayinine Ağızlardan Tanıklar. *TÜRÜK*: Yıl:1, Sayı:1, 133-144.

### ***Diğer Yayınlar***

- “Atasözü”. (1977). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C:1, Dergâh Yayınları.
- Başdaş, Cahit. (2006). Türkçede Üçüncü Grup (Ara) Ekler. *I. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* (26-27 Eylül 2006), Ankara, 1-5.
- Oğraş, Yusuf Sinan. (2018). *Yûnus Emre’nin Eserlerinde Sıfat Fiil Ekleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Şerifoğlu, Ender. (2019). *Orta Türkçe Dönemi Metinlerinde Tahmin Sıfat Fiili*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Takoğlu, Tuğçe. (2017). *Kutadgu Bilig’de Sıfat Fiil Kategorisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Topçu, Çiğdem. (2011). *Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, Zikri. (2008). Gösterme Sıfat Fiili. *Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 235-244
- Turan, Zikri. (2010). Türk Dilinin Söz Diziminde Yer Ödünçlemesi. *III. Uluslar Arası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İzmir.

## ÖZGEÇMİŞ

<b>Ad Soyad: Şehri AÇAR ÖZGÜNDÜZ</b>	
<b>Eğitim Bilgileri</b>	
<b>Lisans</b>	
<b>Üniversite</b>	Sakarya Üniversitesi
<b>Fakülte</b>	Fen Edebiyat Fakültesi
<b>Bölümü</b>	Türk Dili ve Edebiyatı
<b>Makale ve Bildiriler</b>	
1. Bursa İli Orhaneli İlçesi Dünder Köyü Ağzı, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 52, Haziran 2021, s. 462-474 ISSN: 2149-0821 Doi Number: <a href="http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.50658">http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.50658</a>	